

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2016

MASTER I ÖVERSÄTTNING

Specialisering i tyska

Ideologi i skönlitterär översättning

En undersökning av två svenska översättningar av

Marlen Haushofers *Die Wand*

Författare:

Hillevi Jonsson

hillevi.jonsson@gmail.com

Handledare:

Lisa Holm

Henrik Henriksson

Sammandrag

I den här uppsatsen undersöks de två svenska översättningarna av Marlen Haushofers *Die Wand* (Väggen), Per-Erik Wahlunds från 1988 och Rebecca Linskogs från 2014. Fokus ligger på hur bokens ideologiska budskap språkligt återges i respektive översättning och vilka tolkningsmöjligheter som öppnas upp för svenska läsare. Uppsatsen inleds med en genomgång av centrala feministiska tolkningar som gjorts av romanen sedan 1980-talet, där teman som tas upp är huvudpersonens utveckling till att bli ett aktivt och självständigt subjekt, hennes kärleksfulla inställning till världen runt omkring henne samt hennes djurs roll i detta. Därefter undersöks i vilken mån de båda översättningarna befrämjar en feministisk läsning enligt dessa tolkningar. Analysen utgörs av två delar: en undersökning av pronomen i första person singularis och en lexikal analys av hur jag-personen och djuren framställs. Resultatet av de två analysdelarna pekar åt samma håll, nämligen att Linskogs översättning åtminstone i viss mån öppnar upp för en feministisk läsning enligt de aktuella tolkningarna i större utsträckning än Wahlunds.

Nyckelord

Die Wand, Marlen Haushofer, skönlitterär översättning, ideologi, feminism

Engelsk titel

The Manifestation of Ideology in two Swedish Translations of Marlen Haushofer's Die Wand

Innehållsförteckning

Sammandrag	2
1. Inledning	4
2. Bakgrund och forskningsöversikt	6
2.1. Tolkningar av <i>Die Wand</i>	6
2.1.1. Jag-personens utveckling	6
2.1.2. Djurens roll.....	8
2.2. Ideologi och översättning	10
3. Resultat och analys	13
3.1. Pronomen-undersökning.....	13
3.1.1. Metod och material.....	13
3.1.2. Huvudpersonens jag-närvaro och agentivitet	14
3.2. Lexikal analys.....	24
3.2.1. Metod och material.....	24
3.2.2. Jag-personens roll och utveckling	25
3.2.3. Djurens roll.....	28
4. Slutsats och diskussion	37
Källförteckning.....	39
Bilaga	42
Textutdrag.....	42

1. Inledning

Die Wand kom ut i Österrike första gången 1963. I Sverige gavs den ut 1988 på förlaget En bok för alla i översättning av Per Erik Wahlund (f. 1923) med titeln *Väggen*, och 2014 kom en nyöversättning av Rebecca Lindskog (f. 1970) på förlaget Thorén & Lindskog. Romanen handlar om en kvinna som under en helg i Alperna plötsligt upptäcker att den del av skogen hon befinner sig i är innesluten av en osynlig vägg. Hon är fast där utan några andra människor. Den icke-namn-givna kvinnan skriver i jagform en redogörelse för sitt liv innanför väggen, och det är genom den man som läsare får följa hennes kamp för att överleva både fysiskt och psykiskt.

Boken har sedan den första utgåvan 1963 varit föremål för tolkningar och analyser inom olika discipliner. Till en början tillskrevs romanen främst postapokalyptiska och civilisationskritiska idéer, och från feministiska håll placerades den ofta i facket ”revolutionär subjektivism” (Frei Gerlach 1998:157). På 80-talet vann den i samband med politiseringen av hemmet och det privata sin stora popularitet med nya feministiska strömningar. Den gavs ut på nytt 1983 i Österrike, och sedan dess har de feministiska studierna av boken blivit allt fler. Idag ses den som något av en feministisk klassiker (se till exempel Frei Gerlach 1998). Det faktum att boken har blivit så ideologiskt laddad gör att den utgör ett intressant objekt för en studie av ideologi och översättning.

Fokus i analyser av *Die Wand* brukar ligga på innehållet, och det har skrivits relativt lite om språket, än mindre om de två svenska översättningarna. Språket, både den grammatiska strukturen och lexikala aspekter som val av ord och formuleringar, kan dock vara en viktig del just i att förmedla ett verks ideologiska budskap (se till exempel Lefevere 1992). Det är detta den här uppsatsen handlar om. Jag vill undersöka om språket i de svenska översättningarna av *Die Wand* påverkar vilka tolkningsmöjligheter som befrämjas. Fokus ligger på hur språket i översättningarna eventuellt förskjuter eller förstärker romanens ideologiska budskap enligt de centrala feministiska tolkningar som uppkommit av romanen efter den österrikiska nyutgåvan 1983.

Ett samlat intryck av de språkliga skillnaderna i översättningarna är att Wahlund ofta använder mer källtextnära konstruktioner medan Lindskog föredrar mer svensklingande, omarkerade lösningar. Lindskog skriver i sitt efterord (Lindskog 2014:253) att hon i sin översättning strävat efter att återge Haushofers språkliga enkelhet och menar att enkelheten leder till en poetisk närhet till det vardagliga. Denna enkelhet har ofta konstaterats av litteraturvetare och kritiker och får anses vara utmärkande för Haushofers stil. Lindskog tycks

alltså ha fokuserat på en mer global närhet till originalet än en lokal. Källtextnärhet på global och lokal nivå hade varit en annan möjlig utgångspunkt i undersökningen av de svenska översättningarna av *Die Wand*, men är inte det främsta intresset här. I diskussionen vägs dock sådana aspekter in.

Eftersom materialet i den här undersökningen består av en källtext samt två översättningar som gjorts med visst avstånd i tiden kan uppsatsen delvis placeras inom forskningsområdet nyöversättning. Det främsta intresset är dock inte att studera nyöversättning som fenomen utan snarare hur översättningar eventuellt kan förskjuta ett verks ideologiska budskap i någon riktning. Det faktum att båda de svenska översättningarna gjordes efter bokens återupplivande på 80-talet påverkar också frågeställningen. Om den första svenska versionen hade getts ut tidigare hade synen på verket över tid kunnat undersökas. Fokus ligger inte heller på vad som ligger bakom skillnader i översättningarna eller om översättarnas egen syn på verkets ideologi spelar in. Det är vilka tolkningsmöjligheter som, oberoende av bakomliggande orsak, befrämjas som är av intresse.

Det är viktigt att påpeka att det än idag finns olika sätt att läsa boken och att de tolkningar som diskuteras inte ses som de enda riktiga. Undersökningen hade kunnat utgå från andra tolkningar, till exempel postapokalyptiska eller psykologiska, och i stället fokusera på hur dessa på olika sätt speglas (eller inte) i översättningarna. Jag strävar inte efter att visa vilken av översättarna som lyckats bäst i att förmedla bokens budskap utan snarare att belysa hur en texts innehåll och ideologi kan förmedlas språkligt och eventuellt förskjutas åt olika håll när den översätts.

Nedan presenteras först en forskningsöversikt om *Die Wand* och feministiska tolkningar som gjorts av boken efter den österrikiska nyutgåvan 1983. Sedan följer ett kapitel som tar upp hur man på olika sätt kan studera ideologi och översättning. Resultat- och analyskapitlet består av två delar: en undersökning av hur pronomen i första person singularis används och en kvalitativ analys av lexikala skillnader mellan översättningarna. Dessa två ska tillsammans ligga till grund för en interpretativ diskussion kring vilka tolkningsmöjligheter de båda översättningarna öppnar upp för. Metod och material beskrivs i anslutning till respektive undersökning.

2. Bakgrund och forskningsöversikt

Det här kapitlet utgör uppsatsens teoretiska bakgrund. Den version av *Die Wand* som jag har använt är en upplaga från 2004 från förlaget List. I referenserna anges dock hädanefter det första utgivningsåret 1963.

2.1. Tolkningar av *Die Wand*

I de flesta analyser av *Die Wand* är det främst innehållet som behandlas, och språket beskrivs oftast som enkelt, klart och utan krångligheter. Med Frei Gerlachs ord skriver Haushofer *ohne sprachliche oder formale Experimente* och har ett *stilistisch und formal wenig herausfordernde Erzählweise* (1998:155). Ända sedan boken gavs ut första gången i Österrike 1963 har denna enkelhet belysts (se t.ex. kapitlet *Rezeptionsgeschichte* i Brandtner och Kaukoreit 2012).

Nedan följer en presentation av de teman som i centrala, feministiska analyser av boken lyfts fram som viktiga. Dessa ligger sedan till grund för analysen av vilka tolkningsmöjligheter språket i de svenska översättningarna öppnar upp för. Det som främst diskuteras är jag-personens väg mot att bli ett självständigt subjekt, hennes omsorg och kärleksfulla inställning till omvärlden och hennes djurs roll. Fokus ligger på ett av djuren, *die Katze*, för att kunna gå mer på djupet och mer detaljerat kunna jämföra språkliga skillnader i hur hon framställs.

2.1.1. Jag-personens utveckling

I flera studier beskrivs hur jag-personen innanför väggen utvecklas till att allt mer bli ett självständigt subjekt, befriat från patriarkala samhällsstrukturer. Detta uttrycks bland annat genom att hon inkorporerar nya roller och mer och mer definierar sin genussidentitet utifrån andra saker än fysiska attribut.

Pogornik skriver i sin artikel *Erinnern und Überleben: Spaltung als weiblicher Existenzform bei Marlen Haushofer* (1993:52) om författarens samlade verk att *[e]ine Wand steht zwischen Haushofers Frauenfiguren und einer von ihnen als Fremd empfundenen Ordnung von Gesellschaft und Beziehungen, in der sie zugleich ein- und ausgeschlossen sind*¹. Detta blir framför allt framträdande i *Die Wand*, där den osynliga väggen kan tolkas som en ogenomtränglig gräns mellan det patriarkala samhället utanför – som har gått under – och försöket till en matriarkal utopi innanför. Bland annat Frei Gerlach framhäver detta i sin bok *Feministische Entwürfe und Lektüren von Marlen Haushofer, Ingeborg Bachmann und Anne*

¹ 'Det finns en vägg mellan Haushofers kvinnofigurer och en för dem främmande samhälls- och relationsordning, i vilken de på samma gång är in- och utestängda.'

Duden (1998). Hon menar att man kan tolka den förstenade världen utanför väggen, som jag-personen betraktar från insidan, som en representation av patriarkal historia som lett till sin egen undergång. Det är bortom detta samhälle som jag-personen kan arbeta för att utvecklas från att vara kvinna till att bli ett genusbefriat subjekt med makt över sitt eget liv.

Detta tar sig bland annat uttryck i det faktum att huvudpersonen är namnlös. Namn är i litteratur en viktig symbol för oföränderlig identitet som garanterar koherens och kontinuitet hos en person över tid (Frei Gerlach 1998:176). Avsaknaden av ett namn utgör en språklig möjlighet till ett flytande och föränderligt subjekt. Jag-personen beskriver även flera gånger genom hennes redogörelse hur hennes yttre blir mindre viktigt och hur hon allt mindre identifierar sig som kvinna. I stället blir hennes genustillhörighet något situationellt och performativt som avgörs av vilka sysselsättningar och projekt hon företar sig för stunden (Frei Gerlach 1998:222, jämför även med Judith Butlers så kallade performativa sexualitet). Deurell (2013:19) belyser detta med nedanstående citat.

Meine Hände, immer mit Blasen und Schwielen bedeckt, waren meine wichtigsten Werkzeuge geworden. Ich hatte die Ringe längst abgelegt. Wer würde schon seine Werkzeuge mit goldenen Ringen schmücken. Es schien mir absurd und lächerlich, daß ich es früher getan hatte.² (Haushofer 1963:82)

Utvecklingen som jag-personen genomgår uttrycks även i form av vilka pronomen och personbeteckningar hon använder när hon beskriver sig själv. Deurell (2013:20) beskriver till exempel hur hon vid flera tillfällen benämner sig själv i tredje person. I beskrivningarna av sig själv före väggen återkommer ordet *Frau*, 'kvinna'. Vid de tillfällen hon beskriver sig själv i tredje person efter väggen (vilket inte är lika ofta) är hon inte längre en kvinna, utan i stället *Person* eller *Mensch*.

Flera tolkningar belyser alltså hur jag-personen genomgår en förändring innanför väggen mot att bli ett mer självständigt subjekt. Ett viktigt tema som ofta lyfts fram är att hon samtidigt vill förbli en moralisk människa, fortsätta att handla rätt och orientera sig efter omsorg och kärlek snarare än efter primitiva behov. Om detta skriver bland annat Wessel i sin artikel *Ich werde schreiben, bis es dunkel wird: über Marlen Haushofers Roman Die Wand* (1990). Jag-personen möts av mycket våld och död i skogen, och våldet förkroppsligas i slutet av boken av en annan människa, en man, som plötsligt dyker upp och av oförklarliga skäl dödar hennes hund Luchs och hennes kalv. Wessel diskuterar hur jag-personen distanserar sig

² 'Mina händer, alltid fulla av blåsor och valkar, hade blivit mina viktigaste verktyg. Jag hade för länge sedan tagit av mig alla ringar. Vem pryder sina verktyg med guldringar? Det verkade absurd och löjligt att jag hade gjort det tidigare.' (Lindskog 2014:73)

från denna primitiva maktordning, och hur hennes omsorg ställs mot det patriarkala samhällets destruktivitet. Wessel menar att bokens huvudtema är *die Überlegenheit weiblicher Vernunft*³ (Wessel 1990:119), vilket hon diskuterar bland annat genom att belysa jag-personens relation till djuren.

Haushofers sätt att framställa kvinnlig omsorg kontra manlig destruktivitet har kritiserats för att bottna i en syn på en biologisk dikotomi mellan könen som leder till reproduktion av synen på manligt och kvinnligt som konstanta kategorier (se till exempel Tabah 1995). Detta uttrycks till exempel genom att jag-personen ofta lider av sin kärleksfulla inställning. Den vållar henne mycket smärta, och trots att hon ser den som riktig uttrycker hon samtidigt att hon inte har något annat val än att leva så, det är så hon är född. I de flesta feministiska tolkningar ses dock inte den kvinnliga omsorgen och manliga destruktiviteten som framställs i boken som naturbunden utan som socialt reproducerad.

2.1.2. Djurens roll

Die Wand har i flera studier jämförts med robinsonaden som litterär genre. En viktig skillnad gentemot den klassiska robinsonaden är dock, vilket påpekats av bland andra Frei Gerlach (1998:224), den totala avsaknaden av maktutövande gentemot djur och natur. I stället för att försöka tämja och kontrollera naturen och de levande varelser som finns i den strävar jag-personen efter att leva i samklang med den. I sin artikel *Drachenkampf aus der Isolation oder Das Fortschreiben geschichtlicher Selbsterfahrung in Marlen Haushofers Romanwerk* belyser Roebing (1989a:302) jag-personens uppfattning om att kärlek är den enda rätta drivkraften för mänsklig fortlevnad med följande stycke ur *Die Wand*:

Es gibt keine vernünftigeren Regung als Liebe. Sie macht dem Liebenden und dem Geliebten das Leben erträglicher. Nur, wir hätten rechtzeitig erkennen sollen, daß dies unsere einzige Möglichkeit war, unsere einzige Hoffnung auf ein besseres Leben. Für ein unendliches Heer von Toten ist die einzige Möglichkeit des Menschen für immer vertan.⁴ (Haushofer 1963:238)

Det är i stor utsträckning genom djuren som jag-personen tillåts utveckla och utforska sin nya identitet. De nya sociala band som uppstår innanför väggen mellan henne och hennes katt och kattungar, hund, ko och kalv har tolkats som en representation för det ideala, matriarkala samhället (Frei Gerlach 1998:226). Jag-personen tillsammans med Bella (kon), Luchs

³ 'det kvinnliga förnufts överlägsenhet'

⁴ 'Det finns ingen förnuftigare drivkraft än kärlek. Den gör livet uthärdligare både för den som älskar och den som älskas. Vi borde bara ha insett att det var vår enda möjlighet, vårt enda hopp om ett bättre liv. För en oändlig armé av döda, är människans enda möjlighet för alltid förstörd.' (Lindskog 2014:211)

(hunden) och *die Katze* (som är namnlös) utgör i dessa tolkningar ett slags kärnfamilj där rollerna som föräldrar och barn varierar. De behöver alla varandra på olika sätt och rollerna är inte statiska; jag-personen har möjligheten att själv bestämma vilken plats hon vill inta (Roebing 1989b:81-82).

Långa stycken består av beskrivningar av hur jag-personen sköter om sina djur och sätter dem i första rummet. Till och med viltet som lever i skogen bryr hon sig mycket om och väljer, trots att det finns ett överflöd innanför väggen, att utfodra dem en kall vinter när de inte kan finna egen mat. Hon resonerar även kring hur hon skulle kunna lyckas ta med sig de levande varelser som finns i skogen innanför väggen om hon någon gång tar sig ut. Hon ser detta som ett problem, och vill inte försöka gräva sig ut om hon inte kan ta med sig djuren. I början av sin tid innanför väggen funderar hon mycket på hur hon skulle kunna ta sig ut från sin fångenskap, men främst på grund av Bella och hennes andra djur försöker hon inte, eftersom de är beroende av henne för att överleva.

Allt eftersom handlingen fortskrider blir det allt mindre viktigt för jag-personen att ta sig ut. Det beror fortfarande delvis på Bella och de andra djuren, men det belyser samtidigt att hon mer och mer blir bekväm i sin nya identitet ju mer hon bryter sig loss från den kvinnoroll hon en gång levde i. Det blir särskilt tydligt när hon dödar den andra överlevande människan innanför väggen, mannen som plötsligt dyker upp. Detta skriver Roebing om (1989a:304) och menar att det är från och med då som protagonistens avskärmade liv upphör att vara ödesbestämt och i stället blir ett aktivt val. I stället för att söka sig till mannen och med honom försöka klara av situationen väljer hon att leva tillsammans med djuren i de nya strukturer som de byggt upp tillsammans.

Olika studier tar upp vilka roller vart och ett av djuren har i berättelsen och vad de betyder för jag-personen, och flera analyser behandlar hur *die Katze* är en viktig karaktär. Roebing diskuterar i artikeln *Arche ohne Noah – Untergangsdiskurs und Diskursuntergang in Marlen Haushofers Roman Die Wand* (1989b:83) hur *die Katze* har många likheter med kusinen Luise, som jag-personen först kommer till jaktstugan med. Luise är en utsvävande person som huvudpersonen i sitt tidigare liv hade svårt för, då det patriarkala samhällets kvinnoideal påverkade hennes bild av kusinen. När jag-personen frigör sig från dessa kan hon se på henne i ett annat ljus, som en stark individ.

Innanför väggen förkroppsligar *die Katze* denna för jag-personen nya form av kvinnlighet och blir till en förebild. *Die Katze* är ett självständigt och värdigt subjekt med kontroll över sitt eget liv, och Wessel skriver att *die Katze ist eine Spiegelung des Autonomiestrebens der*

*Frau, mit der Katzennatur kann sie sich ohne Schwierigkeit identifizieren.*⁵ (Wessel 1990:121) Jag-personen kan alltefter romanens gång inkorporera flera olika roller, inte bara – som i sitt tidigare liv – den traditionella kvinnorollen som hustru, hemmafru och mor. Katten har på samma sätt flera olika roller. Hon får till exempel ungar men låter inte detta påverka hennes oberoende väsen; mammarollen blir inte hennes enda kall i livet. Detta ser jag-personen vilket gör det möjligt för henne att utforska en ny sorts kvinnlighet som inte är fast i patriarkala samhällsstrukturer.

Vid flera tillfällen i boken jämför sig jag-personen med *die Katze*, till exempel *hohe Töne mag sie nicht, ebensowenig wie ich*⁶ (Haushofer 1963:107) och *ich bin mißtraurig geworden wie meine Katze*⁷ (Haushofer 1963:162). Det finns även andra paralleller, till exempel att *die Katze* förlorar en kull ungar och kort därefter blir svårt sjuk. I samband med detta förlorar jag-personen sin lilla katt Tiger och insjuknar även hon. Likaså är de båda jägare, utan att egentligen tycka om dödandet. Ytterligare en aspekt som belyser jag-personens och *die Katzes* likheter innanför väggen är att djuret liksom huvudpersonen saknar ett namn. Namn är, vilket diskuteras ovan, en viktig symbol för att uttrycka statisk identitet i texter, och det faktum att båda karaktärerna saknar namn tyder på deras flytande identitet och diversifierade roller i livet.

2.2. Ideologi och översättning

I det här kapitlet diskuteras hur ideologi och översättning kan hänga samman samt några exempel på hur det undersökts på specifika verk.

Ideologi kan definieras på olika sätt. I den här undersökningen avser begreppet *the taken-for-granted assumptions, value systems and sets of beliefs which reside in texts*. Detta är definitionen som Simpson använder i sin bok *Language, Ideology and Point of View* (1993:5) som behandlar hur personer muntligt och skriftligt kodar sina åsikter och intressen i olika typer av medier. Den underliggande ideologin ses alltså inte som något negativt som är i behov att kritiseras, vilket ofta är fallet i forskning om ideologi (se till exempel Jaeggi 2009).

Det är svårt att avgöra var sambandet mellan ideologi och översättning tar vid och hur långt det sträcker sig; många aspekter påverkar hur en översättning speglar en källtexts budskap (Jones 2016:58). Texten som översätts är uppkommen i ett specifikt ideologiskt sammanhang, vilket på olika sätt speglas i språket. Valet att översätta ett verk är en handling

⁵ 'Die Katze reflektiert die Frau's Bestrebung nach Autonomie, denn die Katze kann sich leicht identifizieren.'

⁶ 'Höhe Töne mag sie nicht, ebensowenig wie ich.' (Lindskog 2014:95)

⁷ '[...] ich bin mißtraurig geworden wie meine Katze.' (Lindskog 2014:144)

som bottnar i en viss kulturell kontext och olika aktörers ideologiska bakgrund. Dessutom verkar översättare enligt de ideologiska ramarna inom vilka de lärt sig sitt yrke (Calzada Pérez 2003:7).

De tolkningar som ligger till grund för min undersökning är främst feministiska. Många forskare har under de senaste årtiondena undersökt hur man som översättare kan påverka ett verks budskap i relation till genus, sexualitet och könsroller (se till exempel Simon 1996 och von Flotow 2008). Vissa forskare har analyserat huruvida personer med olika genus översätter på olika sätt, och undersökningar har bland annat gjorts av hur kvinnliga författare som Simone de Beauvoir och Mary Wollstonecraft översatts genom åren och hur översättarens genus påverkat innehållet som förmedlas (Von Flotow 2008:124). Manliga översättare till betydande feministiska författare har kritiserats för att utelämna viktigt innehåll och på så sätt vrida på, eller tona ner, ideologin i verken.

Språk är ett viktigt ideologiskt uttrycksmedel, vilket har konstaterats av många forskare (se bland annat Fairclough 1989, Lefevere 1992 och Kress 1985). Schäffner beskriver i sin artikel *Third Ways and New Centres - Ideological Unity or Difference* (2003:23) hur rent språkliga aspekter kan uttrycka en texts ideologi och finnas på lexikal nivå, till exempel genom att ett visst ord används eller undviks, och på grammatisk, till exempel genom passiva konstruktioner som används för att minimera ett subjekt. Hon beskriver vidare hur översättare arbetar i specifika socio-politiska kontexter och producerar måltexter som motsvarar deras kunders behov (Schäffner 2003:24). Hennes undersökning behandlar politiska texter, där ideologin av naturliga skäl är mer framträdande än vad som ofta är fallet i skönlitterära verk.

Ghazanfari och Sarani presenterar i artikeln *The manifestation of Ideology in a Literary Translation* (2009) en undersökning av hur ideologi manifesteras språkligt i skönlitterär översättning av en roman från persiska till engelska. De studerar hur översättarens ideologiska position påverkar måltexten genom att undersöka de textuella dragen transitivitet, modalitet och nominaliseringar samt lexikala drag som bidrar till domesticering. Med transitivitet avses hur betydelse förmedlas i en sats och påverkar hur processer, deltagare och omständigheter framställs (Ghazanfari och Sarani 2009:28). Processer kan enligt deras indelning vara till exempel handlingar och sinnestillstånd och inneha olika grad av aktivitet. Den andra aspekten de undersöker, modalitet, är en aktörs attityd till något och kan delas in i kategorier som till exempel nödvändighet, trolighet och tvång. Nominaliseringar beskriver de som en kondenserad satsgrad som gör det möjligt att undertrycka relationen mellan agent och verb och tona ner aktörers närvaro i en text (Ghazanfari och Sarani 2009:29). Ghazanfari och Sarani undersöker i vilka fall översättare gör så kallade *shifts* i dessa kategorier och kopplar

det till vilken inverkan det har på ideologin som förmedlas. Ghazanfari och Sarani kommer fram till att ideologin genom de *shifts* som analyseras förskjuts i den engelska översättningen. De påpekar i sin artikel (2009:37) att de, eftersom de främst använder kvantitativa metoder, endast begränsat kan uttala sig om kausala aspekter, till exempel orsakerna till förskjutningarna.

I *The impact of ideology on lexical choices in literary translation: A case study of A Thousand Splendid Suns* undersöker Mansourabadia och Karimnia (2012) om de två översättningarna till persiska av romanen *Tusen strålande solar* förmedlar en annan ideologi än originalet. Som metod använder de Faircloughs CDA, kritisk diskursanalys, och utgår från en rad utvalda ord och förekomsten av dessa. Deras slutsats är att ideologin inte förändras i översättningarna; samma teman förblir belysta på samma sätt. I det sammanfattande kapitlet diskuterar de hur detta eventuellt kan bero på att *the translators chose the book for translations because they were familiar with the issues depicted in the novel and they intended to convey its ideology* (Mansourabadia och Karimnia 2012:785).

Ytterligare en artikel som behandlar hur ideologi uttrycks språkligt är *The uses of passivity: Suppressing agency in Nineteen Eighty-Four* (Kies 2009), i vilken författaren analyserar konstruktioner, bland annat nominalisering och passivisering, som bidrar till att ge läsaren ett intryck av att huvudpersonen i *1984* är maktlös och inte har någon kontroll över situationen. Kies undersöker inte översättning, men hur källtextens ideologi manifesteras genom språkliga aspekter är en viktig grund för att kunna diskutera hur budskapet eventuellt förskjuts i översättning. Om en översättare i det här fallet väljer att använda andra konstruktioner som gör karaktärerna mer aktiva skulle ett viktigt litterärt tema gå förlorat.

I den här uppsatsen undersöker jag hur språk på syntaktisk och lexikal nivå kan bidra till att stärka eller försvaga underliggande ideologiska budskap. Eftersom det rör sig om en skönlitterär text krävs en viss försiktighet i uttalanden om vad som uttrycker eller ligger bakom ideologiska ståndpunkter.

3. Resultat och analys

Här presenteras resultatet av pronomen-undersökningen och den lexikala analysen och sätts i relation till de tolkningar som ligger till grund för undersökningen. Metod och material beskrivs i början av respektive undersökning.

3.1. Pronomen-undersökning

3.1.1. Metod och material

Ett tidigt intryck under min genomläsning av boken och dess två översättningar var att huvudpersonens jag framträder mer explicit i språket i den nyare översättningen. Detta verkade vara ett mönster både i aktiva beskrivningar av hur jag-personen gör någonting och i mer passiva passager då hon snarare är en upplevare. Eftersom jag-personens utveckling till ett mer och mer självständigt subjekt är en viktig del av de tolkningar som tas upp ovan är jagets närvaro i översättningarna en intressant aspekt. Om huvudpersonens jag är mer explicit framträdande kan det eventuellt påverka hur man som läsare uppfattar henne och hennes roll i romanen.

När ett *jag* läggs till eller tas bort ändras ofta satsens grammatiska konstruktion, och en annan, alternativ formulering väljs bort. Till exempel kan en jag-konstruktion ersätta en nominalisering eller en passiv konstruktion eller på annat sätt ändra den grammatiska strukturen vilket i sin tur kan påverka hur innehållet tolkas. Vem som gör något, eller inte, och vilken grad av agentivitet som finns i en sats är aspekter som påverkar hur innehållet tolkas och vilket budskap som förmedlas (se till exempel Kies 2009 och Schäffner 2003).

För att ta reda på om mitt intryck av att huvudpersonens jag är mer närvarande och agentivt i Lindskogs översättning stämmer har jag undersökt hur pronomen i första person singularis används i källtexten och de två översättningarna. Passagerna har valts ut efter kriterierna att de skulle innehålla cirka 500 ord, komma från olika ställen boken – ett i början, ett i mitten och ett i slutet – och tillsammans innehålla exempel på jag-personen som både aktör och upplevare.

Tabell 1: Undersökta passager i källtexten och översättningarna, sidnummer och ordantal.

Utdrag	Haushofer	Wahlund	Lindskog
1	s. 46-48, 480 ord	s. 39-40, 485 ord	s. 41-43, 505 ord
2	s. 115-117, 576 ord	s. 96-98, 578 ord	s. 102-103, 583 ord
3	s. 208-211, 507 ord	s. 174-176, 487 ord	s. 185-187, 497 ord

I det första utdraget beskriver jag-personen hur hon behandlar sina såriga händer och sedan börjar anlägga en liten grönsaksodling. Hon funderar över vädret och hur det påverkar naturen omkring henne, på hur omsorgen om Bella påverkar henne själv och på boskapsskötsel i allmänhet. I det andra utdraget skördar jag-personen sin åker, tar en promenad till ängen där hon först hittade Bella, plockar frukt och funderar på Luchs och hans personlighet. Utdrag nummer tre kommer från den sista delen av boken och är ett något mer passivt avsnitt där jag-personen främst är upplevare. Hon sitter på en bänk på fåbodvallen där hon tillbringar två somrar. På bänken tänker hon både på abstrakta saker som sin egen och människornas plats i världen och på mer konkreta upplevelser som att vakna upp på morgonen.

I utdragen undersöktes användandet av första persons pronomen i nominativ, ackusativ och dativ. Nominativ innefattar här *ich*, 'jag', ackusativ *mich*, 'mig' och dativ *mir*, 'mig'. Reflexiva pronomen hamnar alltså i kategorin ackusativ, och eftersom svenskan saknar distinktion mellan ackusativ och dativ förblir kategorin dativ tom på svenska. Därutöver räknades alla possessiva pronomen i första person singularis och presenteras i kategorin genitiv. Resultatet visas i tabellform för ett utdrag i taget, och med detta som grund diskuteras de fall där översättningarna skiljer sig åt. I slutet av kapitlet redovisas summan av pronomen i samtliga utdrag med en diskussion om i vilken mån de två översättningarna påverkar hur verket kan komma att tolkas av svenska läsare.

Det är i första hand pronomenet *jag* som i den här undersökningen anses påverka jagets närvaro. Detta beror både på att användandet av till exempel reflexiva pronomen ofta inte markerar aktör eller upplevare på samma sätt som ett *jag* och att skillnader mellan källtexten och översättningarna i dessa fall ofta beror på rent språkliga skillnader mellan tyska och svenska. Till exempel har tyska så kallad fri dativ vilket sällan används på svenska ("fri" då den inte styrs av ett överordnat ord, till exempel *es geht mir gut*). Det är även av den anledningen som det främst är de två svenska översättningarna som jämförs; källtexten används för diskussion och för att förtydliga exempel.

3.1.2. Huvudpersonens jag-närvaro och agentivitet

Här presenterar jag resultatet av pronomen-undersökningen för ett textutdrag i taget tillsammans med en näranalys av de exempel som visade sig skilja sig åt i översättningarna. I tabell 2 nedan presenteras det första utdraget där vissa skillnader går att utläsa.

Tabell 2: Antal pronomen i första person singularis i första utdraget.

Pronomen	Haushofer	Wahlund	Lindskog
Nominativ	25	25	28
Ackusativ	5	9	11
Dativ	6	-	-
Genitiv	7	6	6
Summa	43	40	45

Lindskog använder i det första utdraget *jag* något fler gånger än Wahlund, som i sin tur har kvar samma antal som i källtexten. Vid ett tillfälle förekommer ett *ich* i källtexten som i de båda översättningarna utelämnas och i stället återges med en konstruktion med två samordnade verb med samma subjekt (*jag*). En gång ersätter båda översättarna *war es mir* med ”tyckte jag att”. I övriga fall använder Wahlund *jag* på samma ställen som i källtexten och Lindskog på ytterligare tre platser. Vad som skiljer översättningarna åt i dessa tre fall visas nedan med hjälp av exempel.

Ex. 1:

Sobald ich wieder dazu fähig war, fing ich an, neben dem Stall umzustecken und meine Bohnen dort zu legen. (Haushofer 1963:46)

Så snart jag var arbetsför igen började jag gräva intill ladugården och sådde mina bönor. (Wahlund 1988:39)

Så snart jag kunde började jag gräva längs med ladugården och där sådde jag mina bönor. (Lindskog 2014:41)

Här skapar Lindskog två samordnade huvudsatser, vilket genererar ett extra *jag*, och eventuellt förstärks jagets närvaro i satsen något. Jag-personen blir dock inte mer agentiv; samma konstruktion används i båda översättningarna med skillnaden att *jag* skrivs ut explicit i Lindskogs. I exemplet nedan blir jag-personens närvaro tydligare i den nyare översättningen och även hennes agentivitet stärks något.

Ex. 2:

Zur Sicherheit holte ich aber noch das letzte Heu aus dem Stadel, um auch bei einem plötzlichen Schlechtwettereinbruch versorgt zu sein. (Haushofer 1963:47)

För säkerhets skull hämtade jag in det sista höet i ladan för att vara försörjd även om vädret plötsligt skulle försämrats. (Wahlund 1988:40)

För säkerhets skull hämtade jag det sista höet i ladan så att jag hade det tillgängligt ifall det plötsligt skulle bli dåligt väder. (Lindskog 2014:42)

En passiv konstruktion blir aktiv i Lindskogs översättning och huvudpersonens egen roll framhävs; hon framställs som mer aktiv och medveten då hon beskriver hur hon själv vill ha någonting tillgängligt i stället för Wahlunds mer passiva ”vara försörjd” (som är mer källtextnära). Man kan även notera att både Wahlund och Lindskog har löst upp nominaliseringen *Schlechtwettereinbruch* (ungefär ’början på dåligt väder’) som på svenska skulle bli tung och den enkla stilen därmed skulle frångås. I följande exempel har översättarna valt att återge omsorgen om Bella på lite olika sätt.

Ex. 3:

[...] aber selbst wenn Bella keine Milch gegeben hätte, wäre es mir unmöglich gewesen, nicht ebenso gut für sie zu sorgen. (Haushofer 1963:47)

[...] men även om Bella inte hade gett någon mjölk alls hade det varit omöjligt för mig att inte sköta om henne på bästa sätt. (Wahlund 1988:40)

[...] men även om Bella in hade gett någon mjölk alls, skulle det vara omöjligt för mig att inte sköta om henne så som jag gjorde. (Lindskog 2014:42)

Wahlund koncentrerar sig genom en predikatslös konstruktion på att Bella blir ordentligt omhändertagen, Lindskog betonar genom en bisats med ett tillagt subjekt att det är just jag-personen som tar hand om henne. Det blir med hjälp av sammanhanget tydligt att detta är på ett bra sätt. Samtidigt kan man påstå att det i Wahlunds översättning med hjälp av sammanhanget blir tydligt att det är just jag-personen som sköter om Bella på bästa sätt eftersom *jag* är satsens tankesubjekt. Jagets närvaro och agentivitet är dock i det här fallet starkare i Lindskogs översättning. Utöver dessa tre exempel skiljer sig användningen av *mig* i de två översättningarna något.

Ex. 4:

Ich hatte einen Bauernkalender gefunden, der mir lesenswert erschien. (Haushofer 1963:48)

Jag hade hittat en kalender för lantbrukare som verkade läsvärd. (Wahlund 1988:40)

Jag hade hittat en bondepraktika som verkade vara något för mig. (Lindskog 2014:42)

Det här är ett exempel på tyskans fria dativ som ofta inte har någon direkt motsvarighet på svenska. Lindskog gör jaget mer synligt genom att belysa att det är just för jag-personen som bondepraktikan är läsvärd. Jag-personen blir inte mer agentiv men hennes jag blir mer närvarande och synligt. Meningen nedan är ett exempel på ett ställe där Lindskog löser upp en av källtextens nominaliseringar som Wahlund behåller. *Versuch* blir ”försök” i Wahlunds lösning och skrivs om till ”våga mig på det” i Lindskogs.

Ex. 5:

Jedenfalls mußte ich den Versuch wagen. (Haushofer 1963:47)

Hur som helst måste jag våga försöket. (Wahlund 1988:40)

Men jag var tvungen att våga mig på det. (Lindskog 2014:41)

Några exempel finns där både Wahlund och Lindskog lägger till eller tar bort ett av källtextens *mich* och *mir*. Det verkar främst röra sig om mer obligatoriska ändringar, som till exempel att *meinen Schlafrock anziehen* ofta blir en reflexiv konstruktion på svenska, ’ta på sig morgonrocken’. Bortfallet av ett possessivt pronomen i de svenska översättningarna är användandet av bestämd form i meningen ovan med morgonrocken i stället för en konstruktion med genitiv. I övriga fall motsvarar källtexten och måltexterna varandra i hur possessiva pronomen används.

I tabell 3 nedan redovisas hur pronomen användes i det andra utdraget, där skillnaden i antalet *jag* är något mer framträdande.

Tabell 3: Antal pronomen i första person singularis i andra utdraget.

Pronomen	Haushofer	Wahlund	Lindskog
Nominativ	27	27	34
Akusativ	6	12	9
Dativ	8	-	-
Genitiv	2	1	1
Summa	43	40	44

I de konstruktioner som genererar fler *jag* i Lindskogs översättning ersätter aktiva verbfraser passivkonstruktioner, en nominalisering och en adjektivfras, och i två fall görs ett perspektivskifte.

Ex. 6:

[...] und so entschloß ich mich dazu, ihn gleich umzustechen. (Haushofer 1963:115)

[...] och beslöt därför att gräva om dem med detsamma. (Wahlund 1988:96)

[...] och därför bestämde jag mig att genast gräva om det. (Lindskog 2014:102)

Här låter Wahlund subjektet från tidigare i meningen vara implicit medan Lindskog liksom i källtexten skriver ut det. Satsen omorienteras och perspektivet byts. Detta medför att jaget blir något mer närvarande och betonar ytterligare vem det är som bestämmer sig för något. I konstruktionen nedan belyses jag-personens egen roll i arbetet i Lindskogs översättning i förhållande till källtextens, medan Wahlund eventuellt minimerar den något genom att inte återge ordet *meine*.

Ex. 7:

Als meine Ernte eingebracht war [...] (Haushofer 1963:115)

När skörden var inbärgad [...] (Wahlund 1988:96)

När jag tagit hand om min skörd [...] (Lindskog 2014:102)

Wahlunds ”inbärga” är ett konkret och aktivt verb men agenten är undertryckt, vilket medför svagare agentivitet än i Lindskogs översättning, där det är tydligt att jag-personen själv bärgar skörden. En orsak till fler jag i Lindskogs översättning är nominaliseringar som ersätts av någon form av satsgradshöjning, Detta återkommer i alla tre textpassager, och ett exempel är meningen ovan där *Anblick* blir ”när jag såg”.

Ex. 8:

[...] aber der Anblick der beiden Tiere und des Nesselwaldes hatte mich verstört und bedrückt. (Haushofer 1963:116)

[...] men åsynen av de båda djuren och alla nässlorna hade gjort mig uppriven och betryckt. (Wahlund 1988:97)

[...] men när jag såg de båda korna och alla nässlorna blev jag uppgiven och nedstämd. (Lindskog 2014:103)

Både subjekt och verb skrivs ut i Lindskogs översättning medan de undertrycks i källtexten och Wahlunds översättning. Nominaliseringar är vaga till sin natur och öppnar rent språkligt upp för olika tolkningsmöjligheter. I det här exemplet ändras även perspektivet i den andra

delen av meningen och jag-personen själv blir uppgiven i stället för att åsynen av korna gör henne uppriven. Också detta ökar eventuellt jag-personens agentivitet något. I exempel 9 genererar Lindskogs konstruktion ett extra *jag* och gör samtidigt huvudpersonen mer agentiv.

Ex. 9:

Die Herbstkrankheit verschonte mich auch im Wald nicht [...] (Haushofer 1963:116)

Det höstliga illabefinnandet skonade mig inte heller i skogen [...] (Wahlund 1988:97)

Inte heller i skogen undkom jag höstsjukan [...] (Lindskog 2014:103)

Det är jag-personen själv som undkommer någonting i stället för att höstsjukan skonar henne. I kraftmätningarna mellan omvärlden och jag-personen som är närvarande genom hela boken förskjuts i det här exemplet Lindskogs översättning makten i viss mån till jag-personen.

I tabell 2 kan man också konstatera att varken Wahlund eller Lindskog i det här utdraget använder konstruktioner med *mig* lika ofta som i källtexten. I vissa fall kan detta förklaras genom att ett *mich* eller *mir* ersätts av ett annat kasus. I exempel 10 ersätts dativ i källtexten med genitiv i Wahlunds översättning och nominativ i Lindskogs.

Ex. 10:

Der Herbst war mir immer die liebste Jahreszeit [...] (Haushofer 1963:116)

Hösten hade alltid varit min käraste årstid [...] (Wahlund 1988:97)

Hösten har alltid varit den årstid jag tyckt bäst om [...] (Lindskog 2014:103)

I båda översättningarna förblir jaget närvarande, om än som något mer aktivt i den nyare. Den tyska konstruktionen har ingen naturlig motsvarighet, det rör sig återigen om fri dativ som inte används mycket på svenska.

I exemplet nedan har Wahlund valt att stanna något närmare källtexten, men med ett verb i stället för ett adjektiv för att beskriva att jag-personen nästan skäms, medan Lindskog skriver om till en mer typisk svensk konstruktion. Meningen blir i det här fallet mer aktiv och liksom i exemplet ovan förstärks jag-personens agentivitet något.

Ex. 11:

Es war fast beschämend, daß es ihn so glücklich machte, mit mir zusammen zu sein.
(Haushofer 1963:116)

Det kom mig nästan att skämmas att det gjorde honom så lycklig att umgås med mig.
(Wahlund 1988:97)

Jag skämdes nästan över att det gjorde honom så lycklig att vara med mig. (Lindskog 2014:103)

I tabell 4 nedan redovisas hur pronomen används i det tredje utdraget, där ett tydligt mönster är att Wahlund använder fler konstruktioner med *mig* än Lindskog.

Tabell 4: Antal pronomen i första person singularis i tredje utdraget.

Pronomen	Haushofer	Wahlund	Lindskog
Nominativ	28	28	30
Ackusativ	8	12	5
Dativ	5	-	-
Genitiv	4	4	6
Summa	45	44	41

Wahlunds *mig* förekommer i sex av fallen med reflexiva verb: sätta sig, beklaga sig, avlägsna sig, ägna sig, förströ sig och vänja sig. I fem av dessa är det en reflexiv konstruktion även i källtexten: *sich setzen*, *sich beklagen*, *sich entfernen*, *sich befassen* och *sich ablenken*. I Lindskogs översättning förblir endast ”sätta sig” reflexivt. Reflexiva verb som leder till ett extra *mig* framhäver eventuellt jagets närvaro i texten, men det kan samtidigt argumenteras för att de som tillägg till verbet inte påverkar jag-närvaron i hög grad. De *mig* Lindskog har kvar i sin översättning är när betoning ligger på att jag-personen berörs personligen, till exempel ”inte skulle förstå vad som egentligen hänt mig på fåbodvallen” (Lindskog 2014:186) och ”hade redan tänkt och gjort allt före mig” (Lindskog 2014:186).

Det finns också ett ställe där Wahlund använder en jag-konstruktion där Lindskog i stället ökar sitt antal possessiva pronomen, se exempel 12.

Ex. 12:

Die Stunden auf der Bank vor der Hütte waren Wirklichkeit, eine Erfahrung, die ich persönlich machte. (Haushofer 1963:210)

Timmarna på bänken utanför säterstugan var verklighet, en erfarenhet jag gjorde i egen person. (Wahlund 1988:175-176)

Timmarna på bänken utanför stugan var verklighet, en egen upplevelse som bara var min. (Lindskog 2014:187)

Just i detta fall tycks konstruktionen med genitiv inte försvaga jag-personens närvaro eller agentivitet i förhållande till en lösning med *jag*, snarare tvärtom. ”Bara” förstärker det här intrycket och gör att jag-personen blir mycket närvarande även i Lindskogs översättning. I exempel 13 finns två exempel på hur Lindskog löser upp källtextens nominaliseringar.

Ex. 13:

Nach dem Erwachen, wenn der Geist noch vom Schlaf gelähmt ist, sehe ich manchmal Dinge, ehe ich sie einordnen und wiedererkennen kann. Der Eindruck ist beängstigend und drohend. Erst das Erkennen verwandelt den Sessel mit meinen Kleidern in einen vertrauten Gegenstand. (Haushofer 1963:210)

Efter uppvaknandet, då anden ännu är lamslagen av sömnen, ser jag ibland ett och annat innan jag känner igen det och hinner sortera in det. Intrycket är skrämmande och hotfullt. Först igenkännandet förvandlar karmstolen med mina kläder till ett välkänt föremål. (Wahlund 1988:176)

När jag precis hade vaknat, medan tanken fortfarande är förlamad av sömn, får jag ibland syn på saker, innan jag känner igen och hinner sortera in dem. Intrycken är skrämmande och hotfulla. Stolen med mina kläder förvandlas till ett bekant föremål först när jag känner igen den. (Lindskog 2014:187)

Erwachen och *Erkennen* blir i Wahlunds översättning ”uppvaknande” och ”igenkännande” medan de i Lindskogs skrivs om med de aktiva konstruktionerna ”när jag precis hade vaknat” och ”när jag känner igen dem”. När en process nominaliseras kan deltagare uteslutas. Detta leder till en mindre stark eller undertryckt agent och därmed till att tona ner personers betydelse som handlande subjekt (Schäffner 2009:23). Omvänt bidrar upplösta nominaliseringar till starkare agent och relationer.

Upplösta nominaliseringar förekommer i båda översättningarna, men enligt exemplen ovan i större utsträckning i Lindskogs, och i flera fall resulterar detta i att jag-personen mer aktivt gör någonting. Man kan fråga sig om jag-personen i Lindskogs översättning genom detta framställs som mer aktiv än i originalet. Just nominaliseringar är dock betydligt vanligare på tyska än på svenska, och på svenska blir de ofta markerade och tunga. I Wahlunds översättning är det i stället möjligt att jag-personen framställs som alltför passiv i förhållande till källtexten. Detta styrks även av att verbet ”vakna” i sig inte är särskilt agentivt, och ”uppvaknande” blir väldigt abstrakt.

Vid två tillfällen använder Lindskog konstruktioner med genitiv när Haushofer och Wahlund inte gör det. Ett är exemplet nedan, där det expliciteras att det är just jag-personens tankar det handlar om.

Ex. 14:

Es gab ja nichts, was mich ablenken und geistig beschäftigen konnte [...] (Haushofer 1963:211)

Det har ju inte funnits något som kan förströ mig och ge mig andlig vedervickelse [...] (Wahlund 1988:176)

Det fanns ju ingenting som kunde avleda eller uppta mina tankar [...] (Lindskog 2014:187)

Däremot använder Wahlund två *mig* vilket också gör jaget spåkligt närvarande. I det här fallet är det troligt att det är språkets enkelhet som Lindskog har strävat efter att återge. Jämfört med Wahlunds konstruktion och ordval är Lindskogs översättning enklare och mer typisk svensk, åtminstone för modernt språkbruk. Den andra gången Lindskog använder genitiv utöver de ställen där Haushofer också gör det är i meningen nedan, som kan ses som ett tydligare exempel på skillnad i jag-närvaro. Lindskog betonar ytterligare att det är jag-personens egna ögon och ersätter på sätt och vis Haushofers genitiv i början av meningen som faller bort i översättningarna.

Ex.15:

Seit meiner Kindheit hatte ich es verlernt, die Dinge mit eigenen Augen zu sehen (Haushofer 1963:211)

Sedan barndomen hade jag vant mig av med att se saker och ting med egna ögon (Wahlund 1988:176)

Som vuxen hade jag glömt att se saker med mina egna ögon (Lindskog 2014:187)

I tabell 5 presenteras resultatet av pronomen-undersökningen för samtliga utdrag. Summan av alla pronomen i första person singularis är flest i Haushofers original, vilket antagligen beror på språkliga skillnader med till exempel fri dativ som faller bort i översättningarna. Det finns däremot fler *jag* i den nya översättningen än i källtexten och den äldre översättningen.

Tabell 5: Sammanställning av antal pronomen i första person singularis i alla utdragen.

Pronomen	Haushofer	Wahlund	Lindskog
Nominativ	80	80	92
Ackusativ	19	33	25
Dativ	19	-	-
Genitiv	13	11	13
Summa	131	124	130

De konstruktioner som ersatts av de *jag* som tillkommer i Lindskogs översättning är olika typer av passiviseringar, nominaliseringar och andra konstruktioner med till exempel *mig* (som därför används något mindre i Lindskogs översättning än i Wahlunds). Även om skillnaderna i siffror inte är enorma är det ganska tydligt att de exempel som tagits upp pekar i samma riktning. Om man utgår från att denna tendens håller i sig över hela boken kan man anta att jag-personen troligare tolkas som ett aktivt och självständigt subjekt av en person som läser Lindskogs översättning än Wahlunds.

En anledning till att jagen blivit fler i Lindskogs översättning kan vara att hon, som hon beskriver i sitt efterord, strävar efter att återge originalets enkelhet och använder konstruktioner som är så omarkerade som möjligt på svenska. Detta gör exempelvis att nominaliseringar ofta undviks. Det är alltså möjligt att hon inte alls haft jag-personens agentivitet och jag-närvaro i tankarna men att detta eventuellt blivit en följd i de tolkningsmöjligheter som öppnas upp.

Det faktum att pronomen-undersökningen tyder på att jag-personen framställs som något mer agentiv i Lindskogs svenska översättning leder till frågor huruvida en dimension förlorats (jämför till exempel med Kies undersökning av 1984 som beskrevs i kapitel 2.2). Det är dock tydligt att Haushofer inte likt Orwell undviker aktiva konstruktioner – snarare tvärtom. Jag-personen beskriver ofta även i källtexten hur hon själv aktivt gör något, och ofta börjar hon en sats med *ich*. De avvikelser Lindskog gör i jag-användande är procentuellt sett små och bör inte förändra bokens teman dramatiskt; eventuellt förstärker hon närvaron av bokens redan mycket närvarande huvudperson något medan Wahlund riskerar att göra henne mer passiv än vad hon framställs som i källtexten. På detta tyder exempelvis användandet av nominaliseringar som på svenska är mindre vanliga och lätt uppfattas som tunga i förhållande till på tyska.

Det första intrycket av att Lindskog använder fler *jag* än Haushofer och Wahlund visade sig stämma men kanske inte i så stor utsträckning som väntat. Detta kan dels bero på att källtexten redan innehåller så pass många *jag* att det finns en gräns för hur många som möjligen kan tillkomma, dels på att bortfall eller tillägg av *jag* är ganska stora ändringar som sticker ut under läsningen.

I följande kapitel diskuteras samma och närliggande teman utifrån ett lexikalt perspektiv: hur jag-personen och hennes djur framställs utifrån vilka ord de beskrivs med.

3.2. Lexikal analys

3.2.1. Metod och material

En texts innehåll kan vinklas genom ord och formuleringar (Schäffner 2003:23). En viss aspekt kan framhävas eller undertryckas, och vilka ord som används – och vilka som därmed inte används – kan påverka vilka tolkningsmöjligheter texten öppnar upp för. I de tolkningar av *Die Wand* som jag använder mig av är jagets roll och utveckling viktig, liksom djurens roll i detta och jag-personens relation till dem. Ord som kretsar kring jag-personen och djuren som upplevare och aktörer och som beskriver deras relationer är därför av betydelse för hur innehållet kan komma att tolkas.

I den här kvalitativa delen av undersökningen analyserar jag därför hur lexikala aspekter, framför allt ordval, på olika sätt speglar jag-personens utveckling och djurens roll. I kapitlet tas exempel upp som näranalyseras utifrån de tolkningar som ligger till grund för undersökningen. Exempelen är hämtade ur hela boken och fokus har lagts på passager som på ett eller annat sätt belyser de tolkningar som ligger till grund för uppsatsen. Då valet av exempelmeningar inte följt någon sträng systematik, utan snarare orienterats efter intryck under genomläsandet av käll- och måltexterna, är det svårt att dra några säkra slutsatser. Mönster kan dock påträffas, diskuteras och sättas i samband med resultatet av pronomenundersökningen. Det bör även poängteras att jag har letat efter exempel av olika slag, inte endast sådana som pekar i en och samma riktning.

I den första delen av kapitlet analyseras med hjälp av exempel hur de två översättarna har valt att återge jag-personens roll i romanen och hur detta i sin tur kan påverka vilka tolkningsmöjligheter som öppnas upp för svenska läsare. I den andra delen diskuteras på samma sätt djurens roll och hur jag-personens omsorgsfulla inställning uttrycks genom hennes relation till dessa.

3.2.2. Jag-personens roll och utveckling

Ett viktigt tema i de tolkningar jag använder som grund i den här uppsatsen är jag-personens utveckling, och ett centralt tema anses ofta vara hur hennes liv innanför väggen tillåter henne att bli ett självständigt subjekt i förhållande till hur hon levtt tidigare. I exemplet nedan belyses denna utvecklingsaspekt på olika sätt i de två översättningarna.

Ex. 16:

Ich war in meinem ersten Leben ein Dilettant [...] (Haushofer 1963:84)

I mitt tidigare liv var jag en dilettant [...] (Wahlund 1988:71)

I mitt första liv var jag en amatör [...] (Lindskog 2014:75)

Man kan notera hur Wahlund använder ett mer neutralt ord som lägger mindre vikt vid förvandlingen. Haushofers *erste* och Lindskogs ”första” belyser det faktum att det rör sig om ett helt och hållet annorlunda liv, och orden leder tankarna till pånyttfödelse. Även Wahlunds ”tidigare” liv betonar att jag-personen förändrats men kan lika gärna avse något i stil med ”i min ungdom”, vilket tonar ner förvandlingsaspekten. Även i exemplet nedan framhävs utvecklingen tydligare i Lindskogs översättning.

Ex. 17:

[...] die Sonne, der weite hohe Himmel über der Wiese und der Duft, der von ihr aufstieg, verwandelten mich langsam in eine fremde Frau. (Haushofer 1963:182)

[...] solen, himlavalvet över ängen och doften som steg upp därifrån förvandlade mig långsamt till en främmande kvinna. (Wahlund 1988:152)

[...] solen, den vida och höga himlen över ängen och doften som kom därifrån förvandlade mig långsamt till en annan och främmande kvinna. (Lindskog 2014:161)

Lindskog har lagt till ett ord som varken finns i källtexten eller Wahlunds översättning. En ”annan och främmande kvinna” betonar jag-personens förvandling för läsaren. Tillägg av ett ord som helt saknas i källtexten är en stor förändring, och även om Lindskog inte ändrar betydelsen så blir det tydligt att förvandlingsaspekten förstärks. Även nedanstående exempel handlar om jag-personens utveckling. Hon beskriver här hur hon var innan väggen uppstod och förändrade hennes liv.

Ex. 18:

Nur eine Riesin hätte sich befreien können, und sie war in keiner Hinsicht eine Riesin, immer nur eine geplagte, überforderte Frau von mittelmäßigem Verstand [...] (Haushofer 1963:83)

Endast en jättinna hade kunnat frigöra sig, och hon var på intet vis någon jättinna, alltid bara en plågad och jäktad kvinna med medelmåttig intelligens [...] (Wahlund 1988:70)

Bara en amason hade kunnat frigöra sig, och hon var på inget sätt en amason, bara en plågad och jäktad kvinna med medelmåttig intelligens [...] (Lindskog 2014:74)

Riesin är den kvinnliga formen av *Riese*, 'jätte'. I jämförelse med "jättinna" är "amason" ett positivt ord med metaforisk laddning som ofta används som bild för både fysiskt och psykiskt starka kvinnor. I *Svensk ordbok* definieras "amason" som 'fysiskt mycket stark kvinna' med betydelsenyanserna 'a) utvidgat stridbar kvinna b) urspr. om medlem av ett antikt sagofolk bestående av krigiska kvinnor'. "Jättinna" definieras kort och gott som 'kvinnlig jätte'. Ordet kan kanske jämföras med kvinnliga former av exempelvis yrken, som i dag i stor utsträckning anses vara förlegade (Språkriktighetsboken 2005:86) till skillnad från på tyska. *Riesin* används här inte för att beskriva hur stark jag-personen blivit i sitt nya liv utan snarare hur stark hon inte var tidigare. Trots detta är ordvalet viktigt då det signalerar andra ideologiska konnotationer och lägger vikten på andra ideal. "Jättinna" är endast en kvinnlig variant av en maskulin grundform medan "amason" inte har någon direkt manlig motsvarighet. Även i exemplet nedan kan man notera att Wahlund och Lindskog verkar tolka innehållet på lite olika sätt.

Ex. 19:

Mein Interesse für Mädchenhandel war im Augenblick sehr gering. (Haushofer 1963:37)

Mitt intresse för vit slavhandel var just då mycket obetydligt. (Wahlund 1988:33)

Mitt intresse för kvinnohandel var för tillfället inte särskilt stort. (Lindskog 2014:74)

Den här reflektionen gör jag-personen för att relativisera vad som är viktigt för henne innanför väggen efter att ha bläddrat i en kvarlämnad deckare, och även i det här fallet är Wahlunds översättning mer ålderdomlig. "Vit slavhandel" är ett äldre uttryck som innebär 'bortförande av unga kvinnor till bordeller i främmande länder mest i fråga om utomeuropeiska förh.' (Svensk ordbok). I dag används uttrycket sällan, och "kvinnohandel" är både en närmare motsvarighet till originalets bredare begrepp *Mädchenhandel* och kan ses som en mer aktuell fråga även i det samhälle som *Die Wand* skrevs och utspelar sig i.

Lindskog väljer dessutom att förminska kraften i detta uttalande och gör huvudpersonens intresse för frågan inte fullt så obetydligt som är fallet i originalet och Wahlunds översättning. Detta signalerar olika värderingar. I exempel 20 beskriver jag-personen själv sin förändring innanför väggen.

Ex. 20:

Gleichzeitig kam mir das Bewußtsein abhanden, Frau zu sein. Mein Körper, gescheiter als ich, hatte ich angepaßt und die Beschwerden meiner Weiblichkeit auf ein Mindestmaß eingeschränkt. (Haushofer 1963:82)

Samtidigt förlorade jag medvetandet om att vara kvinna. Min kropp, klokare än jag själv, hade anpassat sig och inskränkt mitt köns små besvär till ett minimum. (Wahlund 1988:69)

Samtidigt tappade jag intresset för det kvinnliga. Min kropp, klokare än jag själv, hade anpassat sig och minimerat mina kvinnobesvär. (Lindskog 2014:73)

Den mest iögonfallande skillnaden är att Wahlund förminskar jag-personens *Beschwerden meiner Weiblichkeit* till ”mitt köns små besvär”. I källtexten nämns ingenting om att dessa problem skulle vara små, och Wahlunds lösning förminskar dem och indirekt även jag-personen. En annan skillnad är hur de två översättarna tolkar den första delen av stycket. *Abhanden kommen* är en konstruktion som inte har någon självklar motsvarighet på svenska, vilket eventuellt är anledningen till att översättningarna vinklar innehållet på olika sätt. Lindskogs jag-person är något mer aktiv då hon själv saknar intresse för något, medan det i Wahlunds motsvarighet rör sig om ett mer passivt sinnestillstånd.

I exempel 20 nedan beskriver protagonisten att det tar lång tid för henne att slå ängen, och Wahlund och Lindskog återger anledningen till detta på lite olika sätt.

Ex. 21:

[...] sondern auch meine Ungeschicklichkeit und körperliche Schwäche.
(Haushofer1963:79)

[...] utan också på min oskicklighet och min fysiska svaghet. (Wahlund 1988:66)

[...] utan också på min ovana och klena fysik. (Lindskog 2014:70)

Till skillnad från de exempel som tagits upp tidigare belyser det här någonting jag-personen inte lyckas så bra med. Liknande funderingar återfinns då och då genom hela romanen, och hur de återges på svenska kan påverka hur jag-personens karaktär tolkas. Källtextens

Ungeschicklichkeit är motsatsen till *Geschicklichkeit* som betyder 'Fähigkeit, eine Sache rasch, auf zweckmäßige Weise und mit positivem Resultat auszuführen, wobei vorhandene Begabung mit Erlerntem und Erfahrung zusammenwirkt' (Duden). Lindskog väljer att framhäva att det är erfarenhet som saknas medan Wahlund använder en mer källtextnära lösning, som dock snarare betonar att hon inte är bra på det hon gör. Återigen är det mycket möjligt att detta beror på att Lindskog vill skapa en enkel text; substantivet "ovana" är vanligare än "oskicklighet". I vilket fall som helst ger det andra konnotationer och leder tankarna till att hon vid nästa eller nästnästa skörd kommer vara snabbare då hon fått mer erfarenhet (vilket faktiskt visar sig stämma). Samtidigt expliciterar Wahlund att det just är jag-personens svaghet som gör det svårt för henne att slå ängen: *min* oskicklighet och *min* fysiska svaghet betonar på ett annat sätt att jag-personen är svag än Lindskogs lösning.

Sammanfattningsvis om den lexikala vinklingen av jag-personens roll och utveckling kan sägas att en viss skillnad går att ana. Ett mönster är att Lindskog starkare ger uttryck för aspekter som har att göra med jag-personens utveckling, egna roll som självständigt subjekt och i viss mån även syn på omvärlden. Framför allt är aspekten av förvandlingen i flera fall något starkare i Lindskogs översättning. Även om exemplen är hämtade från olika delar av boken utan några särskilda avgränsningar kan de anses vara tillräckligt tydliga i sina skillnader för att kunna tala för att översättningarna i någon mån vinklar aspekten av jag-personens roll på olika sätt. Särskilt satt i samband med mönstret att jag-personens agentivitet och jag-närvaro förstärks något genom syntaktiska aspekter i den nyare översättningen kan man urskilja en viss tendens. De två undersökningarna av jag-personens roll pekar åt samma håll. Jag-personens omsorg och kärleksfulla inställning till världen omkring sig diskuteras nedan genom hennes relation till hennes djur.

3.2.3. Djurens roll

Jag-personens nära relation till sina djur och omsorg om dem uttrycks genom hela boken. Till exempel *die Katze* har i många tolkningar av boken tilldelats en viktig roll för jag-personens utveckling. Denna katt ses som en viktig karaktär och någon som jag-personen både kan identifiera sig med och utveckla starka band till, och det är därför viktigt hur hennes egenskaper och handlingar beskrivs i översättningarna. I källtexten framställs hon som en självständig och stark varelse, och hur dessa dimensioner återges är av betydelse för hur hennes roll i berättelsen tolkas.

Wahlund har valt att kalla *die Katze* för "kattan", Lindskog för "katten". Den denotativa skillnaden är att "katten" är könsneutralt medan "kattan" är feminint. De konnotativa

skillnaderna är däremot fler. Till exempel är ”kattan” vardagligare och äldre – enligt SAOB användes ordet åtminstone till och med 1700-talet delvis för katter oberoende av kön. Därefter fick ordet sina mer negativa konnotationer. I *Svensk ordbok* definieras ”katta” som ’1. honkatt och 2. ibland om kvinna (starkt nedsättande)’. Wahlunds ordval är alltså vardagligare och äldre än Lindskogs, men riskerar samtidigt att skapa negativa konnotationer kring djuret, vilket saknas i det tyska ordet. Detta tar Lindskog upp i sitt efterord, där hon menar att man som läsare ändå på en gång förstår att det rör sig om en honkatt (Lindskog 2014:253). Däremot skulle det vardagliga i ”kattan” kunna bidra till att ytterligare närhet mellan de två karaktärerna etableras även språkligt. Man skulle även kunna argumentera för att man som läsare ändå på en gång förstår att jag-personen inte använder ordet som ett skällsord.

Flera gånger i texten betonar Haushofer *die Katzes* eller katternas självständighet, se till exemplet meningen nedan.

Ex. 22:

Mit dieser Geste beharrten sie auf ihrer Freiheit und Unabhängigkeit. (Haushofer 1963:120)

Med detta beteende framhärdate de i sin frihet och oavhängighet. (Wahlund 1988:101)

Med detta beteende insisterar de på sin frihet och oberoende. (Lindskog 2014:107)

Här beskrivs hur katterna själva uttrycker sin frihet genom att bete sig på ett visst sätt. Det tyska ordet *beharren* som Haushofer använder definieras som ’*auf etwas bestehen, an etwas festhalten*’ och ’*an seiner Meinung festhaltend sagen*’ (Duden). Wahlunds ”framhärda” däremot kan tillskrivas ytterligare en dimension, nämligen att det som påstås inte nödvändigtvis är sant. ”Framhärda” definieras i *Svensk ordbok* som att ’*envist fortsätta eller stå fast (vid) trots goda skäl för motsatsen*’. Katterna skulle alltså försöka framställa sig själva som självständiga trots att de i själva verket inte nödvändigtvis är det. I Lindskogs översättning är ordvalet i enlighet med originalet mer entydigt. Även i exemplet nedan kan man notera att Wahlund och Lindskog valt att beskriva *die Katzes* självständighet på något olika sätt.

Ex. 23:

Ich bin aber sehr froh, daß die Katze mich mit derlei Aufmerksamkeiten verschont und so außerordentlich unabhängig ist. Sie könnte sich zur Not auch ohne meine Hilfe durchschlagen. (Haushofer 1963:120)

Men jag är glad att kattan förskonar mig från liknande uppmärksamheter och över huvudtaget är så oberoende. I nödfall skulle hon kunna klara sig utan min hjälp. (Wahlund 1988:101)

Men jag är glad att katten besparar mig liknande ömhetsbevis och att hon verkligen är så oberoende i allt. Hon skulle i nödfall klara sig utan min hjälp. (Lindskog 2014:107)

Ordagrant är *die Katze* i originalet 'ytterligt oberoende' eller 'utomordentligt oberoende'. Lindskog betonar starkare att katten är mycket oberoende med orden "verkligen" och "i allt" medan Wahlunds lösning är något mer utslätad. Det är också möjligt att *die Katzes* närvaro blir något mer framträdande i den andra satsen ovan genom att subjektet i Lindskogs översättning står först medan Wahlund har ett annat led i fundamentet. I exempel 24 blir *die Katze* till ett mer aktivt subjekt i Lindskogs översättning, vilket kan noteras på både syntaktisk och lexikal nivå.

Ex. 24:

Als Luchs seinen Schädel neugierig in den Kasten steckte, wurde er wütend angefaucht und floh erschreckt und empört ins Freie. Die Katze blieb im Kasten und war zu keiner Übersiedlung zu bewegen. (Haushofer 1963:72)

När Lo nyfiket stack in huvudet i skåpet, blev han våldsamt avsnäst och flydde förskräckt och indignerat ut i det fria. Kattan stannade kvar i skåpet och gick inte att flytta. (Wahlund 1988:61)

När Lo nyfiket stack in huvudet i skåpet, fräste hon något fruktansvärt och han flydde förskräckt och indignerat ut genom dörren. Katten stannade kvar i skåpet och vägrade att bli flyttad. (Lindskog 2014:65)

Lindskog byter perspektiv och låter *die Katze* vara subjekt i stället för Luchs. Hon fräser i stället för att det är hunden som blir avsnäst, och i slutet av meningen är det katten som vägrar att flytta på sig i stället för att hon inte går att flytta. Detta gör katten mer närvarande och agentiv i Lindskogs översättning, medan Luchs hamnar mer i bakgrunden. I exemplet nedan beskriver jag-personen hur *die Katze* om morgnarna kommer till henne i hennes säng. Det belyser hur djuret kommer och går hur hon vill och visar hennes typiska, självständiga beteende.

Ex. 25:

Geh nicht fort heute nacht, sage ich, im Wald sind der Uhu und der Fuchs, bei mir bist du warm und sicher. Hrrr, grrr, mau, sagt sie, und das mag heißen, man wird ja sehen, Menschenfrau, ich möchte mich nicht festlegen. (Haushofer 1963:52)

Gå inte ut i kväll, säger jag, det finns berguv och räv i skogen, hemma hos mig är du varm och trygg. Hrrr, grrr, mjau, säger hon, och det betyder ingenting bestämt. (Wahlund 1988:44)

Gå inte ut ikväll, säger jag, det finns berguv och räv i skogen, hemma hos mig är du varm och säker. Prrr, grrr, mjau, säger hon, och det skulle kunna betyda, vi får väl se människa, jag kanske inte tyr mig till dig. (Lindskog 2014:46).

Wahlund har utelämnat jag-personens uttolkning av *die Katzes* kommunikation och menar i stället att det inte betyder något särskilt, vilket både förminskar djurets karaktär och jag-personens relation till det. Källtextens mening *ich möchte mich nicht festlegen* är något svåröversatt till svenska och lämnar en del tolkningsutrymme. Det är alltså svårt att säga huruvida Lindskog framhäver exakt samma aspekter som källtexten, men i vilket fall som helst är det tydligt att Wahlund genom att förminska jag-personens syn på *die Katzes* mjauande till ”ingenting särskilt” är ett stort utelämnande. Lindskog förstärker eventuellt relationen mellan de två karaktärerna genom att explicitera relationen med ”ty mig till dig” i förhållande till *mich festlegen*.

Till skillnad från *die Katze* är den lilla vackra kattungen Perle inte anpassad för ett liv i skogen, och hon orsakar under sin korta livstid jag-personen mycket oro. Med sin vackra päls och milda personlighet har hon i olika tolkningar tillskrivits egenskaper av det patriarkala samhällets kvinnoideal som i boken dör för att jag-personen allegoriskt ska kunna lämna sin gamla kvinnoroll bakom sig (Norrman 2014:24). För att detta budskap ska förmedlas på samma sätt som i källtexten är det viktigt hur Perle framställs i översättningarna.

Ex. 26:

[...] ihr Halz von einer prächtigen Krause gezielt (Haushofer 1963:74)

[...] hennes hals smyckad av en vacker krage (Wahlund 1988:63)

[...] runt halsen hade hon en ståtlig man (Lindskog 2014:66)

I den här meningen framställs Perle i Wahlunds översättning i likhet med originalet som mer passiv: en av hennes kroppsdelar är smyckad med någonting i stället för att hon *har* någonting. Samtidigt är associationerna till en vacker flicka eller kvinna mer framträdande än

i Lindsogs översättning som väcker helt andra konnotationer. Lindsogs ordval får en läsare snarare att tänka på ett starkt lejon än en liten sårbar kattunge. Exemplet är intressant då det är tydligt att Lindskog ligger längre från källtexten än Wahlund, både grammatiskt och lexikalt, vilket eventuellt säger oss någonting om Lindsogs syn på Perles roll i berättelsen. Kan det vara så att Lindskog tolkar Perle som en självständig och stark kvinnlig karaktär liksom hennes mor? Detta är ingenting som upprepas lika tydligt på andra ställen i boken, och den sammantagna bilden av Perle som Lindskog förmedlar i sin översättning påverkas antagligen endast lite av denna enda mening. Exemplet talar emot den tendens som går att urskilja i övrigt, att Lindsogs översättning i större utsträckning stämmer överens med de feministiska tolkningar av boken som behandlas i kapitel 2.1. Å andra sidan är det möjligt att den starkare Perle som vi ser i det här exemplet kan härledas till en annan typ av feministisk läsning än just de tolkningar som jag använder här.

Nedan följer ytterligare ett exempel där Lindskog fokuserar på något andra aspekter än i källtexten. Här är det *die Katze* som återigen framställs som mer aktiv och självständig.

Ex. 27:

Perle war viel zu schön, um ausgelacht zu werden, und ihre Mutter auszulachen, würde ich nicht wagen. Was verstehe ich schon von ihren seltsamen Zuständen? (Haushofer 1963:108)

Pärla var alldeles för vacker för att man skulle skratta åt henne, och att skratta åt hennes mor skulle jag inte våga. Och vad begriper jag av hennes märkliga tillstånd? (Wahlund 1988:91)

Pärla var alldeles för vacker för att man skulle kunna skratta åt henne, och att skratta åt katten skulle jag aldrig våga. Vad begriper jag av hennes märkliga beteende? (Lindskog 2014:96)

Haushofer benämner här *die Katze* som Perles mor. Ett viktigt tema i boken är, enligt de tolkningar jag baserar min undersökning på, att katten inte endast innehar rollen som mor utan förblir sin egen person trogen; hon får barn utan att låta det bli hennes enda kall i livet. Detta förstärks i Lindsogs översättning, då *die Katze* inte förminskas till att vara endast Perles mamma. Dessutom låter Lindskog *Zustände* bli "beteende" i stället för "tillstånd", vilket implicerar ett mer aktivt subjekt som gör egna val. I båda fallen är Wahlunds lösning mer källtextnära.

Även de andra djuren är av betydelse för jag-personen och hennes utveckling. Haushofer låter ofta jag-personen beskriva hur hon tar hand om sina djur och värnar om dem. I exemplet nedan beskriver hon hur bra hon vill att Bella ska ha det i sin ladugård.

Ex. 28:

Ich wollte, daß meine Kuh in Sauberkeit und Ordnung gedeihen konnte. (Haushofer 1963:47)

Jag ville att min ko skulle ha det rent och snyggt omkring sig. (Wahlund 1988:40)

Jag ville att min ko skulle trivas och ha det rent och snyggt. (Lindskog 2014:42)

I den nyare översättningen har ordet ”trivas” lagts till, vilket fångar upp mer av de positiva nyanserna i *gedeihen*, *’im pflanzlichen, körperlichen oder geistigen Wachstum [erfreulich] gut vorankommen’* (Duden), som i viss mån går förlorade i den äldre översättningen. Det är i båda översättningarna tydligt att huvudpersonen värnar om Bellas välbefinnande, men det framhävs ytterligare i Lindskogs. Wahlunds översättning verkar betona mer praktiska aspekter, och djurets känslor framställs inte som lika viktiga. Även i exemplet nedan belyses jag-personens omsorg om sin ko och hennes kalv.

Ex. 29:

Es war nützlich für Bella und den Stier, und ich mußte die Arbeit einfach leisten können. (Haushofer 1963:163)

Det var nyttigt för Bella och tjurkalven, och arbetet skulle jag säkert gå i land med. (Wahlund 1988:136)

Det var det bästa för Bella och tjurkalven, och arbetet måste jag helt enkelt klara av. (Lindskog 2014:145)

Wahlunds ordval, att det är ”nyttigt” för djuren, för även här tankarna snarare till praktisk nytta än kärleksfull omsorg. I Lindskogs översättning vill jag-personen sina djur det bästa, vilket vittnar om hur viktigt det är för henne att de mår bra. Att jag-personen ”helt enkelt måste klara av arbetet” belyser samtidigt hur mycket hon vill anstränga sig för deras skull, medan hon i Wahlunds översättning verkar ta lättare på saken.

Även omsorgen om de små kattungarna är ett återkommande tema, och även om jag-personen gläder sig över de små djuren orsakar de henne samtidigt mycket sorg och oro.

Ex. 30:

Ich werde mir vornehmen, sie nicht zu beachten, dann werde ich sie lieb gewinnen, und dann werde ich sie verlieren. (Haushofer 1963:161)

Jag kommer att föresätta mig att inte fästa mig vid dem. (Wahlund 1988:134)

Jag kommer försöka strunta i dem, annars tar jag dem bara till mitt hjärta, och då kommer jag att förlora dem. (Lindskog 2014:143)

När jag-personen misstänker att *die Katze* väntar en ny kull ungar funderar hon enligt ovan. Hon beskriver hur känslomässigt svårt för henne det kommer att bli om katten får ungar, men det är helt utelämnat i Wahlunds översättning. Anledningen till att jag-personen inte vill fästa sig vid kattungarna anges inte, vilket förminskar betydelsen av jag-personens relation till och omsorg om djuren och en viktig aspekt går förlorad. I exemplet nedan är det den lilla katten Tiger som står i fokus.

Ex. 31:

[...] und da er sah, daß mir an Tiger etwas lag, warf er sich zu seinem Beschützer auf. (Haushofer 1963:139)

[...] och när han såg att jag var svag för Tiger upphöjde han sig till hans beskyddare.

[...] och när han förstod att Tiger var viktig för mig utnämnde han sig själv till hans beskyddare. (Lindskog 2014:147)

Tiger har en relativt viktig roll i romanen, och hans bortgång påverkar jag-personen mycket. Det tyska *daß mir an Tiger etwas lag* har av översättarna tolkats på något olika sätt. Wahlunds ”svag för” är mindre stark än Lindskogs ”viktig för mig” som belyser relationen tydligare. Återigen är den tyska meningen något svåröversatt; det finns ingen självklar motsvarighet, och det är svårt att avgöra vem som ligger närmast källmaterialet.

Hur djuren beskrivs är av betydelse för hur jag-personens syn på och relation till dem framställs. Inte bara de djur som jag-personen lever med utan alla levande varelser innanför väggen är viktiga för henne. Även viltet i skogen, som hon värnar om och försöker behandla så gott hon kan, framställs vid flera tillfällen på olika sätt i de två översättningarna. Det faktum att hon hatar att döda ett djur för att få mat, och att hon tänker mycket på hur de vilda djuren i skogen har det, är ett viktigt tema som genom hela boken belyser hennes omsorg och det sätt hon lever på. I exempel 32 blir det tydligare i Lindskogs översättning att det bär jag-personen emot att jaga.

Ex. 32:

Es fiel mir schwer, ein Stück Wild zu schießen (Haushofer 1963:124)

Det var svårt för mig att skjuta något villebråd (Wahlund 1988:104)

Jag hade svårt för att skjuta hjortar (Lindskog 2014:110)

Dels belyses i Lindskogs översättning med en jag-konstruktion att det är hon själv som verkligen inte tycker om att jaga, dels är ”hjortar” en benämning som snarare framställer djuren som levande varelser i förhållande till ”villebråd”, ’vilda djur betraktade som föremål för jakt’ (*Svensk ordbok*). Det återkommer på flera ställen i boken att *Wild* blir antingen ”rådjur” eller ”hjortar” i Lindskogs översättning i stället för ”vilt” eller ”villebråd” som i Wahlunds. Se även exemplet nedan där Lindskog framhäver de vilda djuren som egna varelser snarare än något som finns för jag-personens egen nytta. Detta betonas ytterligare genom Lindskogs ”något för dem att äta” i stället för *Fütterung* och ”foder” vilket gör djuren själva mer explicit närvarande i satsen.

Ex. 33:

Ich machte mir Sorgen um das Wild. Es lag mehr als ein Meter Schnee, und es gab keine Fütterung mehr. (Haushofer 1963:138)

Jag var orolig för viltet. Det var mer än en meter snö, och det fanns inget foder kvar. (Wahlund 1988:115)

Jag oroade mig för rådjuren och hjortarna. Det var mer än en meter snö, och det fanns inte längre något för dem att äta. (Lindskog 2014:122)

Återigen är det tydligt att Lindskog ligger längre från källtexten än Wahlund. Sådana här exempel kan eventuellt säga oss någonting om Lindskogs inställning till och syn på textens budskap. Det ligger nära till hands att tro att hon uppfattar djurens roll i romanen som viktigare än vad Wahlund gör eftersom de ofta beskrivs på ett annorlunda sätt, ibland också på ett annorlunda sätt än i källtexten. Lindskogs strävan efter enkelhet i språket är också en möjlig faktor. I meningen ovan till exempel använder hon fler verb och färre substantiv än Wahlund, vilket är typiskt för enklare texter. Det blir samtidigt mer och mer vanligt med ett enkelt språk i skönlitteratur skriven på svenska, och med tanke på Wahlunds och Lindskogs åldersskillnad (se kapitel 1) kan vissa olikheter eventuellt härledas till förändringar i skönlitterärt språk över tid. Oavsett anledning är det tydligt att djuren framställs på lite olika sätt i de två översättningarna.

Exemplen som tagits upp ovan visar hur jag-personens omsorg om djuren belyses tydligare i Linskogs översättning. I vissa fall utelämnar Wahlund delar av meningar som handlar om jag-personens relation till djuren, och ofta belyser Linskogs ordval jag-personens nära relation till djuren på ett tydligare sätt. Linskogs översättning bibehåller, och i vissa fall kanske till och med förstärker, de teman som togs upp i kapitel 2.1.2 i högre grad än Wahlund.

4. Slutsats och diskussion

I den här uppsatsen har jag undersökt vilka tolkningsmöjligheter de två svenska översättningarna av *Die Wand* (Väggen) öppnar upp för med utgångspunkt i tongivande feministiska tolkningar som gjorts av romanen sedan 1980-talet. Teman som tagits upp är jag-personens utveckling till ett aktivt och självständigt subjekt, hennes kärleksfulla sätt att leva, hennes djurs roll i detta samt hennes relation till dem. En undersökning av användandet av pronomen i första person singularis samt en lexikal analys genomfördes för att kunna diskutera i vilken mån översättningarna syntaktiskt och lexikalt befrämjar tolkningarna i fråga.

Pronomen-undersökningen pekar på att huvudpersonens jag blir något mer närvarande och agentivt i Lindskogs översättning än i Wahlunds. Siffrorna i resultatet visar på relativt små skillnader i användandet av *jag*, det pronomen som kan anses påverka huvudpersonens jag-närvaro och agentivitet mest, men sett tillsammans med vart och ett av exemplen där översättningarna skiljer sig åt kan man urskilja ett mönster. Lindskogs tillägg av *jag* innebär att aktiva konstruktioner som framhäver jag-personen som handlade subjekt ersätter mer abstrakta lösningar som nominaliseringar och passiviseringar som i stället undertrycker jag-personens roll.

En möjlig anledning till Lindskogs ökade användning av *jag* är att hon, som hon beskriver i sitt efterord, strävar efter att efterlikna Haushofers språkliga enkelhet. Exempelen där Wahlund och Lindskogs översättningar skiljer sig åt visar ofta att Lindskog med en jag-konstruktion väljer bort en lösning som på svenska kan uppfattas som krånglig eller tung. Det är även möjligt att Lindskog medvetet vill stärka jag-personen som subjekt och av den anledningen låtit henne bli något mer närvarande och agentiv än i källtexten.

Resultatet av pronomen-undersökningen stärks av den lexikala analysen. Lindskog verkar ofta använda ordval som framhäver jag-personen som subjekt och hennes utveckling innanför väggen. Även det djur som jag fokuserat på i uppsatsen, *die Katze*, visade sig i flera fall liksom jag-personen framställas som ett starkare subjekt i Lindskogs översättning än i Wahlunds. Likaså betonas ofta jag-personens kärleksfulla inställning till världen omkring henne genom hennes relation till djuren och ordval som framhäver hennes omsorg om dem.

Eftersom exemplen på skillnader i ordval som bedömdes vara viktiga för romanens budskap hämtades ur hela boken utan några särskilda avgränsningar är det svårt att dra några säkra slutsatser. Om exerpingsprinciperna för den lexikala analysen sett annorlunda ut är det möjligt att utfallet blivit ett annat. Det bör dock poängteras att jag även sökte efter

motexempel, samt att många av de exempel som tas upp är så pass tydliga i sina skillnader att de kan anses vara tillräckligt talande.

Sammanfattningsvis pekar både den syntaktiska och lexikala analysen på att Wahlunds och Lindskogs översättningar åtminstone i viss mån öppnar upp för olika tolkningsmöjligheter för svenska läsare. Lindskogs översättning befrämjar i något större utsträckning än Wahlunds en feministisk läsning där viktiga teman är jag-personens sätt att leva, hennes utveckling till ett aktivt och självständigt subjekt, djurens roll i denna utveckling samt hennes relation till dem.

Detta kan jämföras med hur vissa manliga översättningar av betydande feministiska verk har kritiserats för att tona ner källtextens ideologi (se kapitel 2.2). Det är möjligt att Lindskog som kvinnlig översättare medvetet eller omedvetet är mer känslig för nyanser som framhäver feministiska aspekter än Wahlund, och att hennes översättning vinner ytterligare en dimension på grund av detta. Eftersom fokus i min analys ligger på effekten som respektive översättning förmedlar är det dock svårt att dra några slutsatser om vilka orsaker som ligger bakom skillnaderna.

Att undersöka och diskutera hur översättarnas syn på *Die Wand* påverkat vilka lösningar de valt vore en möjlig fortsatt studie av hur verkets ideologiska budskap återges. En intervju med Rebecca Lindskog skulle kunna ligga som grund och i viss mån möjliggöra en mer kausal diskussion. I en vidare studie skulle även systematiken i den lexikala analysen kunna utvecklas för att kvantifiera skillnaderna och möjliggöra mer säkra uttalanden.

Källförteckning

Primärlitteratur

HAUSHOFER, M., 1963 [2004]. *Die Wand*. Hamburg och Düsseldorf, Claassen Verlag.

– LINDSKOG, R., 1963 [2014]. *Väggen*. Malmö, Thorén & Lindskog.

– WAHLUND, P.E. 1963 [1988]. *Väggen*. Stockholm, En bok för alla.

Sekundärlitteratur

BRANDTNER, A & KAUKOREIT, V., 2012. *Marlen Haushofer. Die Wand*. Stuttgart, Reclam.

CALZADA PÉREZ, M., 2003. "Introduction" I: CALZADA PÉREZ, M. (red.). *Apropos of Ideology*. London och New York, Routledge.

DEURELL, L., 2013. *Das geschlechtslose Ich : Geschlecht und Geschlechtsidentität in Die Wand von Marlen Haushofer*. Falun, Höskolan Dalarna.

FAIRCLOUGH, N., 1989. *Language and Power*. London och New York, Longman.

FREI GERLACH, F., 1998. *Feministische Entwürfe und Lektüren von Marlen Haushofer, Ingeborg Bachmann und Anne Duden*. Berlin, Erich Schmidt Verlag.

GHAZANFARI, M. & SARANI, A., 2009 *The manifestation of Ideology in a Literary Translation*. I: *Orientalia Suecana LVIII*. s. 25-39.

JAEGGI, R. 2009. "Was ist Ideologiekritik" I: JAEGGI, R. & WESCHE, T. (utg): *Was ist Kritik?* Frankfurt am Main, Suhrkamp. s. 266-295.

JONES, R. F., 2016. "Partisanship or Loyalty? Seeking Textual Traces of Poetry Translators' Ideologies" I: *Translation and Literature*, 25, s. 58–83.

KIES, D. (2009). "The uses of passivity: Suppressing agency in Nineteen Eighty-Four." Hämtad 2016-03-26 på <http://papyr.com/hypertextbooks/comp2/1984final.htm>.

KRESS, G., 1985. "Ideological structures in discourse". I: VAN DIJK, T.A. (red.). *Handbook of Discourse analysis: Vol. 4. Discourse Analysis in Society*. London, Academic Press, s. 27–42.

LEFEVERE, A., (red.) 1992. *Translation/History/Culture: A Sourcebook*. London och New York, Routledge.

MANSOURABADIA, F. & KARIMNIA, A., 2012. "The impact of ideology on lexical choices in literary translation: A case study of A Thousand Splendid Suns." I: *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, volym 70, 25 januari 2013. s. 777–786.

NORRMAN, B., 2014. *Es gibt keine Vernünftigerer Regung als Liebe. Über die Tiere in Marlen Haushofers Roman Die Wand*. Lunds universitet.

Norstedts stora tysk-svenska ordbok: 2001. Stockholm, Norstedts.

PODGORNIK, L., 1993 "Erinnern und Überleben. Spaltung als weibliche Existenzform bei Marlen Haushofer (1920-1970)" I: REICHARD, E., (utg.) *Österreichische Dichterinnen*. Wien och Salzburg, Otto Müller Verlag.

ROEBLING, I., 1989 (a). "Drachenkampf aus der Isolation oder Das Fortschreiben geschichtlicher Selbsterfahrung in Marlen Haushofers Romanwerk" I: KNAPP, M. & LABROISSE, G. *Frauenfragen in der deutschsprachigen Literatur seit 1945*. Amsterdam, Atlanta.

ROEBLING, I., 1989 (b). "Arche ohne Noah – Untergangsdiskurs und Diskursuntergang in Marlen Haushofers Roman Die Wand". I: CREMERIUS, J. (utg.) *Freiburger Literaturpsychologische Gespräche* 8. Königshausen u. Neumann. s. 74-91.

SCHÄFFNER, C., 2003. "Third Ways and New Centres Ideological Unity of Difference?" I: CALZADA PÉREZ, M (red.). *Apropos of Ideology*. London och New York, Routledge.

SIMON, S., 1996. *Gender and translation*. London och New York, Routledge.

SIMPSON, P., 1993. *Language, Ideology and Point of View*. London och New York, Routledge.

Språkriktighetsboken, utarbetad av Svenska språknämnden: 2005. Stockholm, Norstedts förlag.

Svensk ordbok, utgiven av Svenska akademien: 2009. Stockholm, Svenska akademien.

TABAH, M., 1995 "Die Mythologisierung der Geschlechterdifferenz im Werke Marlen Haushofers" I: VANHELLEPUTTE, M., (utg.) *Geschlechterdifferenz in der Literatur*. Frankfurt am Main, Peter Lang.

VON FLOTOW, L., 2008. "Gender and sexuality". I: BAKER, M. & SALDANHA, G., (red.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London och New York, Routledge.

WESSEL, E., 1990. "Ich werde schreiben, bis es dunkel wird...: über Marlen Haushofers Roman Die Wand" I. *Ingerid Dal in memoriam*. Germanistisches Institut der Universität Oslo s. 115-128.

Digitala källor

Duden (hämtade 2016-04-19)

sökord *beharren*: <http://www.duden.de/rechtschreibung/beharren>

sökord *Gedanke*: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Gedanke>

sökord *Geschicklichkeit*: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Geschicklichkeit>

sökord *gedeihen*: <http://www.duden.de/rechtschreibung/gedeihen>

Bilaga

Textutdrag

Utdrag 1

Haushofer s. 46-48 (480 ord)

Ich bestrich meine wunden Hände mit Hirschtalg, von dem ich ein großes Stück in der Jägerhütte gefunden hatte. Sobald ich wieder dazu fähig war, fing ich an, neben dem Stall umzustecken und meine Bohnen einzulegen. Es reichte nur für ein winziges Gärtchen, und ich wußte nicht, ob die Bohnen überhaupt keimen würden. Sie mochten zu alt oder chemisch präpariert sein. Jedenfalls mußte ich den Versuch wagen.

Inzwischen hatte sich das Wetter gebessert, und Sonnenschein wechselte mit Regenschauern ab. Es gab sogar einmal ein leichtes Gewitter, und der Wald verwandelte sich in einen grünen, dampfenden Kessel. Nach diesem Gewitter, ich hielt es damals für aufzeichnenswert, wurde es sommerlich warm, und das Gras auf der Waldwiese wurde hoch und üppig. Es war ein merkwürdig hartes, fast stachliges Gras, sehr lang, und ich nehme an, es taugte nicht viel als Viehfutter. Bella schien aber zufrieden, damit. Sie verbrachte jeden Tag auf der Wiese, und sie schien mir rundlicher zu werden. Zur Sicherheit holte ich aber noch das letzte Heu aus dem Stadel, um auch bei einem plötzlichen Schlechtwettereinbruch versorgt zu sein. Jeden zweiten Tag schnitt ich frische Zweige für Bellas Lagerstatt. Ich wollte, daß meine Kuh in Sauberkeit und Ordnung gedeihen konnte. Die Sorge für Bella machte mir viel Arbeit. Ich hatte jetzt reichlich Milch für mich und Luchs, aber selbst wenn Bella keine Milch gegeben hätte, wäre es mir unmöglich gewesen, nicht ebensogut für sie zu sorgen. Sehr bald war sie mir mehr geworden als ein Stück Vieh, das ich zu meinem Nutzen hielt. Vielleicht war diese Einstellung unvernünftig; ich konnte und wollte aber nicht dagegen ankämpfen. Ich hatte ja nur noch die Tiere, und ich fing an, mich als Oberhaupt unserer merkwürdigen Familie zu fühlen.

Am Tag nach dem Gewitter, dem dreißigsten Mai, regnete es den ganzen Tag einen warmen, fruchtbaren Regen, der mich zwang, in der Hütte zu bleiben, wenn ich nicht in wenigen Minuten durchnäßt sein wollte. Gegen Abend wurde es unangenehm kühl, und ich heizte ein. Nachdem ich die Stallarbeit verrichtet und mich gewaschen hatte, zog ich meinen Schlafrock an, um noch ein wenig bei Lampenlicht zu lesen. Ich hatte einen Bauernkalender gefunden, der mir lesenswert erschien. Es stand darin eine Menge über Gartenbau und Viehzucht, und ich hatte das dringende Bedürfnis, mehr darüber zu erfahren. Luchs lag im Ofenloch und schnaufte behaglich in der Wärme, und ich trank bitteren Tee und lauschte auf das gleichmäßige Rauschen des Regens. Plötzlich war es mir, als hörte ich Kindergeschrei.

Ich wußte, es konnte nur eine Täuschung sein, und wandte mich wieder dem Kalender zu, aber dann hob Luchs den Kopf und lauschte, und da war es wieder, ein leises, jämmerliches Klagen.

An jenem Abend kam die Katze in mein Haus. Als klatschnasses graues Bündel hockte sie vor der Tür und jammerte. Später, in der Hütte, schlug sie entsetzt ihre Krallen in meinen Schlafrock und fauchte den bellenden Luchs wütend an.

Wahlund s. 39-40 (485 ord)

Jag smorde in mina såriga händer med hjorttalg, varav jag hade hittat en stor bit i jägarkojan. Så snart som jag var arbetsför igen började jag gräva intill ladugården och sådde mina bönor. Det räckte till ett litet trädgårdsland, men jag visste ju inte om bönorna skulle gro. De kunde vara för gamla eller preparerade med något kemiskt ämne. Hur som helst måste jag våga försöket.

Under tiden hade vädret blivit bättre, och solsken omväxlade med regnskurar. En gång blev det till och med ett lätt åskväder, och skogen förvandlades till en grön, ångande kittel. Efter åskvädet – som jag då tyckte var värt att notera – blev det sommarvarmt, och gräset på skogslyckan växte högt och frodigt. Det var ett underligt hårt, nästan strävt gräs, mycket långt, och jag antar att det inte var särskilt lämpligt som kreatursfoder. Men Bella tycktes hålla tillgodo med det. Hon tillbragte varenda dag på ängen och såg ut att bli allt knubbigare. Men för säkerhets skull hämtade jag in det sista höet i ladan för att vara försörjd även om vädret plötsligt skulle försämrats. Varannan dag skar jag färsk kvistar till Bellas viloplats. Jag ville att min ko skulle ha det rent och snyggt omkring sig. Omsorgen om Bella orsakade mig mycket arbete. Jag hade nu rikligt med mjölk åt mig själv och Lo, men även om Bella inte hade gett någon mjölk alls hade det varit omöjligt för mig att inte sköta om henne på bästa sätt. Mycket snart hade hon blivit något mer för mig än ett kreatur som jag höll till min egen nytta. Kanske var det en oförnuftig inställning, men jag varken ville eller kunde kämpa emot den. Jag hade ju bara djuren kvar och började känna mig som överhuvud för vår märkvärdiga familj.

Dagen efter åskvädet, den trettionde maj, regnade det hela dagen ett varmt, fruktbart regn, som tvingade mig att stanna inomhus, ifall jag inte ville bli genomvåt på några minuter. Mot kvällen blev det obehagligt kyligt, så jag gjorde upp eld. Sedan jag utträttat arbetet i ladugården och tvättat mig, tog jag på mig morgonrocken för att sitta och läsa en stund i ljuset från fotogenlampan. Jag hade hittat en kalender för lantbrukare som verkade läsvärd. Det stod mycket i den om trädgårdsodling och kreatursskötsel, och jag hade ett trängande behov av att lära mig mer om det. Lo låg i spiselvrån och pustade med välbehag i värmen, och jag drack beskt te och lyssnade på regnets regelbundna plaskande. Plötsligt tyckte jag att jag hörde barnskrik. Jag visste att det måste vara en sinnesvilla och återgick till kalendern, men då lyfte Lo på huvudet och lyssnade, och åter hördes det ett svagt, ynkligt klagande.

Den kvällen kom kattan in i mitt hus. Som ett genomblött grått knyte satt hon ihopkrupen utanför dörren och jämrade sig.

Efteråt, inne i stugan, satte hon förskräckt klorna i min morgonrock och fräste ursinnigt åt den skällande Lo.

Lindskog s. 41-43 (505 ord)

Jag smorde in mina såriga händer med hjorttalg som jag hade hittat en stor bit av i jägarbostaden. Så snart jag kunde började jag gräva längs med ladugården och där sådde jag mina bönor. Det blev bara ett pyttelitet trädgårdsland och jag visste inte ens om bönorna skulle gro. De kunde vara för gamla eller besprutade med något kemiskt ämne. Men jag var tvungen att våga mig på det.

Under tiden hade vädret blivit bättre, det var omväxlande sol och regnskurar. En gång blev det till och med ett mindre åskväder och skogen förvandlades till en grön, ångande kittel. Efter åskvädet, som jag då tyckte var värt att notera, blev det sommarvarmt och gräset på

skogsängen växte sig högt och frodigt. Det var ett märkligt hårt, nästan taggigt gräs, mycket långt och jag antar att det inte passar särskilt bra som boskapsfoder. Men Bella verkade hålla tillgodo med det. Hon gick och betade på ängen varje dag och såg ut att bli allt rundare. För säkerhets skull hämtade jag det sista höet i ladan så att jag hade det tillgängligt ifall det plötsligt skulle bli dåligt väder. Varannan dag skar jag färskva kvistar till Bellas sovplats. Jag ville att min ko skulle trivas och ha det rent och snyggt. Det var mycket arbete med att ta hand om Bella. Jag hade gott om mjölk åt mig själv och Lo nu, men även om Bella inte hade gett någon mjölk alls, skulle det ha varit omöjligt för mig att inte sköta om henne så som jag gjorde. Hon hade snart blivit något mer för mig än bara ett husdjur som jag hade för min egen nytta skull. Kanske var det en irrationell inställning men jag varken ville eller kunde kämpa emot den. Jag hade ju bara djuren och började känna mig lite som en ledare för vår märkliga familj.

Dagen efter åskvädret, den trettionde maj, föll det hela dagen ett varmt, livgivande regn, som tvingade mig att stanna inomhus om jag inte velat bli genomvåt på några minuter. Framåt kvällen blev det obehagligt kyligt, så jag gjorde upp eld. När jag var klar med arbetet i ladugården och hade tvättat mig, tog jag på mig morgonrocken och satte mig och läste en stund i ljustet från fotogenlampan. Jag hade hittat en bondepraktika som verkade vara något för mig. Det stod mycket i den om trädgårdsodling och boskapskötsel och jag var i stort behov av att lära mig mer om det. Lo låg i spiselvrån och snusade behagligt i värmen och jag drack beskt te och lyssnade på regnets regelbundna smattrande. Plötsligt tyckte jag att jag hörde ett barnskrik. Jag visste att det måste vara en inbillning och fortsatte läsa, men då lyfte Lo på huvudet och lyssnade och där var det igen, ett svagt, ynkligt gnällande.

Den kvällen kom katten in i mitt hus. Som ett genomblött grått knyte satt hon ihopkrupen utanför dörren och jämrade sig.

Sedan, väl inne i stugan, satte hon förskräckt klorna i min morgonrock och fräste ilsket åt den skällande Lo.

Utdrag 2

Haushofer s. 115-117 (576 ord)

Ich wollte den Acker nicht verwildern lassen, ich konnte im ersten Jahr des Unkrauts kaum Herr werden, und so entschloß ich mich dazu, ihn gleich umzustechen. Nach einem Rasttag, an dem ich die Bohnen abnahm, fing ich mit dem Umstechen an. Erst als das geschehen war, fühlte ich mich beruhigt. Die Bohnen trocknete ich in der Sonne und legte sie gleich als Saatgut weg. Auch von den Erdäpfeln räumte ich nach langem Berechnen und Überlegen einen Teil zur Seite. Ich hielt mich immer daran, diesen Teil nicht anzurühren. Es war besser, ein paar Wochen mäßig zu hungern, als im kommenden Jahr zu verhungern. Als meine Ernte eingebracht war, fielen mir die Obstbäume auf jener Wiese ein, auf der ich Bella gefunden hatte. Ich fand dort einen Apfelbaum, zwei Zwetschgenbäume und einen Holzapfelbaum. Die Zwetschgenbäume trugen vierundzwanzig Früchte, kleine, fleckige, mit Harztropfen behängte Dinger, die sehr süß waren. Ich aß sie auf der Stelle auf und bekam nachts Bauchschmerzen davon. Der Apfelbaum trug vielleicht fünfzig Früchte, große, hartschalige, rotbackige Winteräpfel, die einzige Apfelsorte, die im Gebirge wirklich gedeiht. Früher hatte ich immer gefunden, sie schmeckten nach Rüben. Ich mußte damals sehr heikel und verwöhnt gewesen sein. Der Holzapfelbaum war über und über bedeckt mit seinen winzigen roten Äpfelchen. Man kann sie eigentlich nur der Mostmaische beimengen. Ich esse sie mit einiger

Überwindung wegen der Vitamine das ganze Jahr hindurch. Die Äpfel waren noch nicht ganz reif, und so ließ ich sie noch stehen. Es war ein herrlicher Tag, die Luft war schon ein wenig kühl und prickelnd, und ich konnte mit großer Klarheit jeden Baum und jedes Gehöft jenseits der Wand sehen. Die Vorhänge waren noch immer zugezogen, und die beiden Kühe, Bellas Gefährtinnen, lagen in ihrem tiefen steinernen Schlaf. Das Gras, niemals gemäht, reichte ihnen bis über die Flanken und verbarg ihre Nüstern vor mir. Rund um das kleine Haus wuchs eine Flut von Brennesseln. Es hätte ein schöner Ausflug sein können, aber der Anblick der beiden Tiere und des Nesselwaldes hatte mich verstört und bedrückt.

Der Herbst war mir immer die liebste Jahreszeit, wenn ich mich auch körperlich nie sehr wohl fühlte. Bei Tag war ich müde und doch überwach, und nachts lag ich stundenlang in einem unruhigen Halbschlaf und träumte wirr und lebhafter als sonst. Die Herbstkrankheit verschonte mich auch im Wald nicht, aber da ich sie mir kaum erlauben konnte, trat sie gemildert auf. Vielleicht hatte ich auch nicht Zeit, sie besonders zu beachten. Luchs war sehr aufgekratzt und munter, aber ein Fremder hätte wahrscheinlich keinen Unterschied bemerkt. Er war ja fast immer munter. Ich habe ihn nie länger als drei Minuten mürrisch gesehen. Er konnte einfach der Aufforderung, fröhlich zu sein, nicht widerstehen. Und das Leben im Wald war eine ständige Verlockung für ihn. Sonne, Schnee, Wind, Regen, alles war ein Anlaß zur Begeisterung. Ich konnte neben Luchs nie lange traurig bleiben. Es war fast beschämend, daß es ihn so glücklich machte, mit mir zusammen zu sein. Ich glaube nicht, daß wildlebende erwachsene Tiere glücklich oder auch nur fröhlich sind. Das Zusammenleben mit den Menschen muß im Hund diese Fähigkeit geweckt haben. Ich möchte wissen, warum wir auf Hunde wie ein Rauschgift wirken. Vielleicht verdankt der Mensch seinen Größenwahn dem Hund. Sogar ich bildete mir manchmal ein, es müßte an mir etwas Besonderes sein, wenn Luchs sich bei meinem Anblick vor Freude fast überschlug. Natürlich war nie etwas Besonderes an mir, Luchs war, wie alle Hunde, einfach menschenüchtig.

Wahlund 96-98 (578 ord)

Jag ville inte låta åkern växa igen – det första året hade jag knappast kommit till rätta med ogräset – och beslöt därför att gräva om den med detsamma. Efter en vilodag, då jag plockade av bönorna, tog jag itu med grävningen. Först när det var gjort kände jag mig lugn. Bönorna torkade jag i solen och lade genast undan till utsäde. Även av potatisen reserverade jag efter långvarigt räknande och funderande ett parti, som jag föresatte mig att aldrig röra. Det var bättre att vara måttligt hungrig ett par veckor än att svälta ihjäl året därpå.

När skörden var inbärgad, kom jag att tänka på fruktträden på den äng där jag hade hittat Bella. Där fann jag ett äppelträd, två sviskonträd och en surapel. Sviskonträden bar tjugofyra små frukter, fläckiga och med kåddroppar täckta plommon, som var mycket söta. Jag åt upp dem på stället och fick ont i magen på natten. Äppelträdet bar kanske femtio frukter, stora hårdskaliga, rödkindade vinteräpplen, den enda äppelsort som verkligen trivs i bergstrakten. Förr hade jag alltid tyckt att de smakade som rovor. På den tiden måste jag ha varit kräsmagad och bortskämd. Surapeln dignade av små röda äpplen. Egentligen kan man bara blanda dem i mäsken då man mustar. Men jag äter dem med en viss självövertvinnelse året om för vitaminernas skull. Äpplena var inte riktigt mogna än, så dem lät jag sitta kvar. Det var en härlig dag, luften var redan en aning kylig och stickande, men jag kunde tydligt se vartenda träd och varenda byggnad på andra sidan väggen. Gardinerna var fortfarande fördragna, och de båda korna, Bellas kamrater, låg kvar i sin djupa stensömn. Det oslagna gräset nådde högt över flankerna på dem och dolde deras mular för mig. Runt omkring det lilla huset växte det en skog av brännässlor. Det kunde ha varit en skön utflykt, men åsynen av de båda djuren och alla nässlorna hade gjort mig uppriven och betryckt.

Hösten hade alltid varit min käraste årstid, även om jag inte fysiskt mådde riktigt bra. På dagen var jag tröt och ändå klarvaken, och om natten låg jag timmar i sträck i orolig halvslummer och drömde livligare och oredligare än annars. Det höstliga illabefinnandet skonade mig inte heller i skogen, men som jag inte kunde tillåta mig att vara sjuk uppträdde det i mildare form. Måhända hade jag inte heller tid att lägga märke till det. Lo var upplivad och skojfrisk, men en främmande människa hade sannolikt inte märkt någon skillnad. Han var ju nästan alltid vid gott lynne. Jag har inte sett honom vara på dåligt humör mer än tre minuter. Han kunde helt enkelt inte motstå uppmaningen att vara glad. Och livet i skogen var en ständig utmaning för honom. Sol, snö, blåst, regn – allt väckte hans hänförelse. Tillsammans med Lo kunde jag aldrig vara ledsen länge. Det kom mig nästan att skämmas att det gjorde honom så lycklig att umgås med mig. Jag tror inte att vilt levande vuxna djur är lyckliga eller ens gladlynta. Det måste vara samlevnaden med människor som har skapat den förmågan hos hunden. Jag skulle vilja veta varför vi verkar som ett rusgift på hundar. Kanske är det hunden människan har att tacka för sitt storhetsvansinne. Även jag inbillade mig någon gång att det måste bara något särskilt med mig, när Lo nästan rullade runt av glädje över att se mig. Men naturligtvis var det inte något särskilt med mig. Lo tyckte helt enkelt, som alla hundar, om människor.

Lindskog s. 102-103 (583 ord)

Jag ville inte låta potatislandet växa igen, det första året kunde jag nästan inte hantera allt ogräs, och därför bestämde jag mig för att genast gräva om det. Efter en ledig dag, då jag plockat börnorna, började jag gräva. Först när det var gjort, kände jag mig lugn. Börnorna torkade jag i solen och lade sedan direkt undan dem till utsäde. Också bland potatisen valde jag efter noggrant räknande och grubblande ut ett antal, som jag bestämde mig för att inte röra. Det var bättre att vara måttligt hungrig ett par veckor än att svälta ihäl året därpå. När jag tagit hand om min skörd, kom jag att tänka på fruktträden på ängen där jag hade stött på Bella. Där hittade jag ett äppelträd, två plummonträd och en vildapel. På plummonträden fanns det tjugofyra frukter som var väldigt söta, små och fläckiga med droppar av kåda på sig. Jag åt upp dem direkt och fick sedan ont i magen på natten. På äppelträdet fanns det kanske femtio äpplen, stora, rödkindade vinteräpplen med hårt skal, den enda äppelsort som kan trivas i bergstrakter. Tidigare tyckte jag alltid att de smakade som betor. Jag måste ha varit väldigt kräsen och bortskämd på den tiden. Vildapeln dignade av små röda äpplen. Egentligen kan man bara använda dem till äppelvin. Men jag äter dem åter om med viss självövertvinnelse för vitaminernas skull. Äpplena var inte riktigt mogna än, så jag lät dem vara kvar. Det var en härlig dag, luften var redan en aning kylig och klar, och jag kunde se vartenda träd och varenda gård på andra sidan väggen tydligt. Gardinerna var fortfarande fördragna och de båda korna, Bellas väninnor, låg kvar i sin djupa törnrosasömn. Det oslagna gräset stod högt över deras flanker och dolde deras mular. Runt omkring det lilla huset växte en stog av brännässlor. Det kunde ha varit en skön utflykt, men när jag såg de båda korna och alla nässlorna blev jag uppgiven och nedstämd.

Hösten har alltid varit den årstid jag tyckt bäst om, även om jag inte mådde bra rent fysiskt. På dagen var jag trött men ändå klarvaken, och på natten låg jag oroligt halvsovande i flera timmar och drömde livligare och rörligare än annars. Inte heller i skogen undkom jag höstsjukan, men eftersom jag inte kunde tillåta mig att vara sjuk så dök den upp i en mildare form. Kanske hade jag inte heller tid att lägga märke till den. Lo var väldigt lekfull och på gott humör, men en utomstående skulle troligtvis inte ha märkt någon skillnad. Han var ju nästan alltid på gott humör. Jag har aldrig sett honom sur i mer än tre minuter. Han kunde inte hjälpa att han var glad av naturen. Och livet i skogen var en ständig frestelse för honom. Snö,

vind, sol och regn, allt gjorde honom hänförd. Jag kunde aldrig vara ledsen någon längre stund i Los sällskap. Jag skämdes nästan över att det gjorde honom så lycklig att vara med mig. Jag tror inte att vilda djur är lyckliga eller ens glada. Den förmågan måste ha väckts hos hunden i gemenskapen med människor. Jag skulle vilja veta varför vi verkar som en drog på hundar. Kanske har människan hunden att tacka för sitt storhetsvansinne. Även fick jag ibland för mig att det måste vara något särskilt med mig, när Lo nästan gjorde kullerbyttor av glädje över att se mig. Naturligtvis var det aldrig något särskilt med mig, Lo var, som alla hundar, helt enkelt beroende av människor.

Utdrag 3

Haushofer s. 208-211 (507 ord)

Dann setzte ich mich auf die Bank und wartete. Die Wiese schlief langsam ein, die Sterne traten hervor, und später stieg der Mond hoch und tauchte die Wiese in sein kaltes Licht. Auf diese Stunden wartete ich den ganzen Tag voll heimlicher Ungeduld. Es waren die einzigen Stunden, in denen ich fähig war, ganz ohne Illusionen und mit großer Klarheit zu denken. Ich suchte nicht mehr nach einem Sinn, der mir das Leben erträglicher machen sollte. Ein derartiges Verlangen erschien mir fast wie eine Anmaßung. Die Menschen hatten ihre eigenen Spiele gespielt, und sie waren fast immer übel ausgegangen. Worüber sollte ich mich beklagen; ich war einer von ihnen und konnte sie nicht verurteilen, weil ich sie so gut verstand. Es war besser, von den Menschen wegzudenken. Das große Sonne-, Mond- und Sterne- Spiel schien gelungen zu sein, es war auch nicht von Menschen erfunden worden. Aber es war noch nicht zu Ende gespielt und mochte den Keim des Mißlingens in sich tragen. Ich war nur ein aufmerksamer und bezauberter Zuschauer, aber mein ganzes Leben hätte nicht ausgereicht, um auch nur die winzigste Phase des Spieles zu überblicken. Den größten Teil meines Lebens hatte ich damit zugebracht, mich mit den täglichen Menschensorgen herumzuschlagen. Nun, da ich fast nichts mehr besaß, durfte ich in Frieden auf der Bank sitzen und den Sternen zusehen, wie sie auf dem schwarzen Firmament tanzten. Ich hatte mich so weit von mir entfernt, wie es einem Menschen möglich ist, und ich wußte, daß dieser Zustand nicht anhalten durfte, wenn ich am Leben bleiben wollte. Schon damals dachte ich manchmal, daß ich später nicht verstehen würde, was auf der Alm über mich gekommen war. Ich begriff, daß alles, was ich bis dahin gedacht und getan hatte, oder fast alles, nur ein Abklatsch gewesen war. Andere Menschen hatten mir vorgedacht und vorgetan. Ich mußte nur ihrer Spur folgen. Die Stunden auf der Bank vor der Hütte waren Wirklichkeit, eine Erfahrung, die ich persönlich machte, und doch nicht vollkommen. Fast immer waren die Gedanken schneller als die Augen und verfälschten das wahre Bild.

Nach dem Erwachen, wenn der Geist noch vom Schlaf gelähmt ist, sehe ich manchmal Dinge, ehe ich sie einordnen und wiedererkennen kann. Der Eindruck ist beängstigend und drohend. Erst das Erkennen verwandelt den Sessel mit meinen Kleidern in einen vertrauten Gegenstand. Eben noch war er etwas unsagbar Fremdes und machte mir Herzklopfen. Ich befaßte mich nicht sehr oft mit diesen Versuchen, aber es war auch nicht merkwürdig, daß ich es überhaupt tat. Es gab ja nichts, was mich ablenken und geistig beschäftigen konnte, keine Bücher, keine Gespräche, keine Musik; nichts. Seit meiner Kindheit hatte ich es verlernt, die Dinge mit eigenen Augen zu sehen, und ich hatte vergessen, daß die Welt einmal jung,

unberührt und sehr schön und schrecklich gewesen war. Ich konnte nicht mehr zurückfinden, ich war ja kein Kind mehr und nicht mehr fähig, zu erleben wie ein Kind, aber die Einsamkeit brachte mich dazu, für Augenblicke ohne Erinnerung und Bewußtsein noch einmal den großen Glanz des Lebens zu sehen.

Wahlund s. 174-176 (487 ord)

Sedan satte jag mig på bänken och väntade. Ängen somnade långsamt in, stjärnorna framträdde, och lite senare gick månen upp och dränkte ängen i sitt kalla ljus. På dessa timmar väntade jag hela dagen med hemlig otålighet. Det var de enda timmar då jag förmådde tänka alldeles klart och helt illusionslöst. Jag sökte inte längre någon mening, som skulle göra livet lättare att leva. En sådan strävan föreföll mig nästan som högfärd. Människorna hade spelat sina egna spel, och de hade nästan alltid utfallit illa. Vad hade jag att beklaga mig över; jag var en av dem och kunde inte döma dem, eftersom jag förstod dem så väl.

Det var bättre att tänka bort människorna. Solens, månens och stjärnornas spel såg ut att ha lyckats, men det hade ju inte heller uppfunnits av människor. Likväl var det ännu inte slutspelat och kunde bära fröet till ett misslyckade inom sig. Jag var bara en uppmärksam och bedårad åskådare, men hela mitt liv hade inte räckt till för att överblicka de minimalaste faserna i spelet. Största delen av mitt liv hade jag använt till att kämpa med de dagliga människobekymren. Nu när jag nästan ingenting ägde fick jag sitta i lugn och ro på bänken och se stjärnorna dansa på det svarta firmamentet. Jag hade avlägsnat mig så långt från mig själv som det var möjligt för en människa, och jag visste att detta tillstånd inte finge fortgå, om jag ville leva vidare. Redan då tänkte jag ibland att jag efteråt inte skulle fatta vad som kommit över mig på sätern. Jag förstod att allt vad jag dittills tänkt och gjort bara hade varit en dålig kopia. Andra människor hade tänkt och handlat för min räkning. Jag behövde bara följa deras spår. Timmarna på bänken utanför säterstugan var verklighet, en erfarenhet jag gjorde i egen person – ändå inte helt och hållet. Nästan alltid var tankarna snabbare än ögonen och förvanskade den sanna bilden.

Efter uppvaknandet, då anden ännu är lamslagen av sömnen, ser jag ibland ett och annat innan jag känner igen det och hinner sortera in det. Intrycket är skrämmande och hotfullt. Först igenkännandet förvandlar karmstolen med mina kläder till ett välkänt föremål. Likväl har det varit något utsägligt främmande och gett mig hjärtklappning. Jag har inte ägnat mig så mycket, men det är ju inte så underligt att jag i någon mån gjort det. Det har ju inte funnits någonting som kunnat förströ mig och ge mig andlig vedervickelse – inga böcker, inga samtal, ingen musik; ingenting.

Sedan barndomen hade jag vant mig av med att se saker och ting med egna ögon, och jag hade glömt att världen en gång varit ung och orörd, vacker och skräckinjagande. Jag kunde inte hitta tillbaka mer, jag var ju inget barn längre och inte i stånd att uppleva som ett barn, men ensamheten kom mig att i enstaka ögonblick utan minne och medvetande än en gång erfara livets djupa glans.

Lindskog s. 185-187 (497 ord)

Sedan satte jag mig på bänken och väntade. Ängen somnade långsamt, stjärnorna kom fram, och senare gick månen upp och dränkte ängen i sitt kalla ljus. Full av en dold otålighet väntade jag hela dagen på de här timmarna. Det var de enda timmarna då jag kunde tänka klart och helt utan illusioner. Jag letade inte längre efter någon mening som skulle göra livet lättare att leva. En sådan längtan framstod närmast som förmäten. Människorna hade spelat sina spel, och det hade nästan alltid gått illa. Vad hade jag att klaga över; jag var själv en av dem och kunde inte döma dem, eftersom jag förstod dem så väl. Det var bättre att bortse från människorna. Det stora spelet mellan sol, måne och stjärnor verkade rätt lyckat, det var ju inte heller uppfunnet av människorna. Men det hade heller aldrig spelats klart och bar kanske på fröet till misslyckande. Jag var bara en uppmärksam och hänförd åskådare, men hela mitt liv skulle inte ens ha räckt till för att förstå det minsta av spelet. Största delen av mitt liv hade jag kämpat med människans dagliga bekymmer. Nu när jag nästan inte hade några saker mer, kunde jag sitta i lugn och ro på bänken och se stjärnorna dansa på det svarta himlavalvet. Jag hade kommit så långt bort från mig själv som det var möjligt för en människa, och jag insåg att det inte kunde fortsätta så om jag ville fortsätta att leva. Redan då tänkte jag ibland på att jag senare inte skulle förstå vad som egentligen hade hänt mig på fäbodvallen. Men jag begrep att allt som jag fram till dess hade tänkt och gjort, eller nästan allt, hade varit en dålig imitation. Andra människor hade redan tänkt och gjort allt före mig. Jag behövde bara följa deras spår. Timmarna på bänken utanför stugan var verklighet, en egen upplevelse som var min, och ändå inte helt. Tankarna var nästan alltid snabbare än ögonen och förfalskade den sanna bilden.

När jag precis hade vaknat, medan tanken fortfarande är förflamad av sömn, får jag ibland syn på saker, innan jag känner igen och hinner sortera in dem. Intrycken är skrämmande och hotfulla. Stolen med mina kläder förvandlas till ett bekant föremål först när jag känner igen den. Ändå var det precis något utsägligt främmande som gav mig hjärtklappning. Jag höll inte på med sådana experiment särskilt ofta, men det var ju inte heller så konstigt att jag gjorde det. Det fanns ju ingenting som kunde avleda eller uppta mina tankar, inga böcker, inga samtal, ingen musik; ingenting. Som vuxen hade jag glömt att se saker med mina egna ögon, och jag hade glömt att världen en gång varit ung, orörd och mycket vacker och förfärlig. Jag kunde inte hitta tillbaka, jag var ju inget barn längre och kunde inte uppleva saker så som barn gör, men ensamheten gjorde att jag i vissa stunder, fria från minne och medvetenhet, än en gång kunde se livets storhet och glans.